

КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ

КРЪВ

chitanka.info

I

Един човек изскочи внезапно от ъгъла на уличката, огледа се за миг наоколо и почти тичешком тръгна из булеварда. При ъгъла на напречната улица той спря. Дигна очи. Стара двуетажна къща, граничеща с обширна градина и с входове на двете улици. До вратата на горния етаж имаше табелка: „Д-р Вяра Добрева — приема болни“. Над първия етаж, чийто вход беше на другата улица, стоеше надпис: „Краус и К° — книжен склад“.

Човекът приближи до първата врата, огледа отново пустия булевард, подвоуми се една секунда и решително отвори вратата. После бързо изкачи външната стълба, но на площадката се олюля, облегна се на стената и притвори очи. Един мотоциклет изтрещя наблизо. Човекът трепна, прилепи се до вратата и натисна звънеца. Силно, настойчиво.

Мартенският ден угасваше. Отсреща боровете на градината синееха на зеленикавото небе. Шумът от мотоциклета се отдалечи, заглъхна и отново провинциална тишина потопи крайнината.

Една стара жена отвори.

— Тук ли е докторката? — бързо попита мъжът.

— Тук е, тук. Заповядай, господин Деяне! — усмихна се жената, като го позна.

— Сама ли е?... Няма ли болни?

— Няма. Самичка е. Заповядай...

Човекът влезе, почука на една врата и отвори, без да чака отговор. Стаята беше лекарски кабинет. Нямаше никой. Той свали шапка и се тръшна на мушамената кушетка. Бледо скулесто лице на 35–36-годишен мъж, с извит нос и с хлътнали сиви очи. Малки руси мустачки, отпуснати небрежно надолу, се сливаха с две гънки на горчивина около устните. Той сложи ръка на лявото си рамо и леко изпъшка. В това време вратата се отвори. Усмихната, лекарката стремително идеше към него. Той се опита да стане, но успя само да дигне глава и с усилие се усмихна:

— Здравейте, Добрева... За пръв път идвам у вас като пациент...

Облечена в бяла престилка, дребна, мургава и стройна, тя веднага изпълни стаята с някаква преснота и бодрост. Живите ѝ черни очи, въпреки трийсетте години, излъчваха чистосърдечие и радост.

— Гост, пациент, все едно! Драго ми е, че сте дошел. Толкова време не сме се виждали! Здравейте, Чавдаров! — подаде му ръка тя.

Той се размърда и отново болезнено сбърчи лице.

— Какво има? — трепна безпокойно лекарката. — Колко сте бледен!

— Слушайте, другарко Добрева! Моля ви, заключете веднага вратата, не приемайте никого... нека казват, че ви няма... За половин час само... След това — ще ви освободя...

— Но какво има, Чавдаров?... Кажете!

Мъжът свали ръката си от рамото и показа дланта — цялата мокра от прясна кръв.

— Ранен съм, тук някъде... в рамото или гърдите... не зная... От един час съм вече нелегален...

Момичето разтвори уплашени очи и се спусна към него.

— Господи!... Но защо мълчите!... Къде? Дайте да видя!... По-скоро!...

Човекът с отпаднал глас я пресече:

— Преди всичко наредете никой да не идва... Другото е лесно... Раната не изглежда опасна...

Когато всичко бе разпоредено и превръзката направена, лекарката взе стол и седна при госта, който лежеше на кушетката.

— Сега с две думи само, кажете ми, как стана това?... Защо?... Боже мой, Боже мой!... Няколко сантиметра по-долу — и можеха да ви убият!...

И тя неволно стисна ръката му.

— Оня ден са хванали в Пловдив Богомила... с цялата негова преписка... Почват да душат насам... Не знаят нищо положително, но съгъстват мрежата... Вчера усетих, че ме дебнат... Затворих книжарницата, не спях вкъщи... Днес ме спират двамина... беше при паметника Левски... А в джоба ми са докладите за изпращане... Няма що — стрелях и хукнах... Единият падна... трябва да съм го пречукал... Мръсна работа!... Не бях убивал досега... Но, по дяволите!... Един по-малко...

Той затвори очи и потръпна цял. Замълча, после продължи:

— Събра се тълпа... стреляха по мене... Раниха ме, аз не усетих нищо... Мушнах се в навалищата и изведнъж се намерих до трамвая... Нали се разминават там... Без да мисля, качвам се в единия... Никой не ме съзря, не разбраха... Когато отминахме, видях, че тичаха по другата улица... Слязох на „Дондуков“... взех файтон и съобразявам: сега накъде?... Тогаз едва усетих, че съм ранен... И реших да дойда тук. Вие сте наш човек... Пък и не ви подозират... Ще се обадя комуто трябва... и ще си вървя... Това е цялата история, другарко Вяра — усмихна се изкривено Чавдаров и поиска да стане. — Една молба още: съобщете на Радева по телефона, утре да търси Людскан. Той ще знае де съм... А сега ще си вървя. Не вярвам да са ме проследили дотука... вече е тъмно... пък вашият двор има врата и на другата улица, нали?... Ще изляза оттам...

Вяра скочи, хвана мъжа предпазливо, но здраво за раменете и го натисна към възглавниците.

— Седете си там, Чавдаров! — викна тя. — Вие сте полудял! — Очите й блестяха, лицето бе пламнало, въздухът не й стигаше. — Къде ще вървите така?... Та още но стълбите ще паднете!...

— Няма нищо... няма нищо... Сега ми е вече добре, ще мога — отново поиска да стане Чавдаров. — Не се безпокойте... Само още нещо ще ви моля... Вземете тоя пакет... Да не е у мене, за всеки случай... Там са книжата за куриера... Скрийте ги добре... Ще пратя утре Людскан да ги вземе... А ако чуете, че се е случило нещо... с мене... съобщете на Радев да ги прибере...

Той се изправи. Съвсем блед, прегледа револвера си и подаде ръка за сбогуване.

— Благодаря ви за всичко, Добрева, много ви благодаря! Това не е само лична услуга, нали знаете! Довиждане!

Момичето беше застанало пред него с разширени, като че цели, до миглите, черни очи и не мърдаше. Не подаде ръка, не проговори, само издълбоко пое дъх и посегна да се облегне на масата. После изведнъж из сухите й устни излезе задавен, чужд глас:

— Ако вие си отидете... аз... аз...

Мъжът извърна глава встрани и в думите му прозвуча досада и студенина:

— Оставете тия... тия грижи, Добрева... Ние имаме да вършим по-важни неща... Хайде, довиждане!

Но в следния миг неговият поглед спря върху девойката и думите му се пресякоха. Две мокри ивици пълзяха по безкръвното, разтреперано от беззвучни спазми лице.

Той мълчаливо я изгледа, изумен, като че пръв път я виждаше, гласът му изведнъж стана несигурен, стопен неочаквано за самия него в странна мекота.

— Ах, и вие ли, като всички жени... Недейте, недейте така... Добре... Оставам... Недейте така...

И сега неговата ръка хвана нейната над лакътя.

Вяра отново въздъхна дълбоко, разтърси глава и се обърна. Когато изви лице, очите ѝ грееха, тъмни и влажни, в благородна усмивка.

— Не биваше да правите така — поклати глава тя, — аз имам дълг и като лекар, и като другар в общата работа, и... като приятел най-после, другарю Чавдаров! Защо сте тъй зъл понякога?

— Днес нямаме време да бъдем добри, другарко Вяра — отново сухо отсече Чавдаров. — Оставете тия глупости на другите...

— Боже, колко е остър! Винаги същият! — засмя се през сълзи девойката. — Добре, добре!... Сега пък ще се препираме!... Нали сте тук, нали оставате, това е най-важното! Още сега всичко ще наредя! Леля Мика ще спи в кухнята, вие ще вземете нейната стая. Тя е мъничка и затулена, там никой няма да ви вижда. А раната скоро ще зарасне...

— Де да е, все едно!... Само по-скоро всичко да минава... Чакайте — сепна се той. — Ами вашата леля Мика?... Знае ли да мълчи — или...

— За това оставете на мене, другарю Чавдаров! — с лек укор избърза Вяра. — Леля Мика е мой човек... сигурен... Тя ме пази като вълчица... мене и всичко около мене... бъдете спокоен!

Чавдаров кимна нетърпеливо.

— Добре. Разбрах. Сега телефонирайте на Радева в дружеството, нали знаете — веднага да дойде. Куриерът пристига в събота, днес е сряда. — Лицето му изведнъж се изкриви ядно. — Ах, мерзавци с мерзавци!... Тъкмо сега ли трябваше тая история!... Всеки ден носи ново събитие, всеки човек е потребен. Военният център бърза,

необходими са материали, младите бездействуват без инструкции... Филип е зад граница, Матей инспектира Южна България, останал съм сам тука... а сега и мене извадиха от строя...

Той изпъшка глухо и разкопча със здравата си ръка яката на ризата, затвори очи и зла усмивка заигра на устните му. В тишината се чуваше само бързото му дишане. После бавно заговори:

— Но то ще бъде грандиозно, Добрева, представете си само!... Ще бъде стихийен и кървав пожар, онова, което се готви!... А-а-а!... Всички тия мръсотии, трупани от векове, ще изчезнат веднъж завинаги!... Те и не подозират, тъпоумните му мерзавци... Те мислят, че това не е наистина...

Гласът му премина в дълбок и възторжен шепот:

— Не чувствувате ли, Добрева, че ние сме на прага, че новият свят е вече тук — близко, съвсем близко?... Ето, аз виждам това тъй ясно, че струва ми се, да простра ръка и ще го докосна...

Облегната на масата, тя гледаше неговото смекчено под жълтия абажур лице като в някакъв нимб. Усещаше ли тя всичко, за което той говореше?... Цялото й същество трептеше сега, пронизано от едно ново, голямо разбиране, неясно и за самата нея, ала окончателно и фатално. Кръвта лудо блъскаше в жилите й, някакъв хаос, заключен и спотайван до днес, изведнъж се бе отприщил и заедно със себе си освобождаваше и самата нея.

Минути ли бяха минали — или години?... Тя се изправи бавно, като разбудена, разкърши плещи и прокара длан по челото си. Прислонен на възглавниците, той седеше все така, далечен, полуусмихнат и мълчалив.

Изведнъж зазвъня телефонът. Те подскочиха, стреснати от резкия звук. Чавдаров тревожно се огледа и опипа джоба си. Вяра взе слушалката.

— Кой?... А-а, здравей, здравей, Борисе! Изплаши ме, бях се замислила нещо — усмихна се тя. — Температура ли?... Може, разбира се, иска ли питане! Хайде, ще ви чакам! Няма го още, но навярно ще дойде... Довиждане!...

Нервното лице на Чавдаров се отпусна успокоено. Вяра се обърна към него:

— Борис, обажда се от редакцията... Пак му се явила температура. Иска да минат с Вихрова после, като свърши работата си,

да му дам нещо за гърлото. Пита дали Дойчинов не е тук. Аз съвсем забравих — сепна се тя, — че днес е сряда, денят на Дойчинов... След малко и той ще дойде. Да минем оттатък и да ви настаня. Те не бива да знаят, нали, че сте тука?... После веднага ще се обадя на Радев.

Чавдаров стана и олюлявайки се, тръгна след нея към малката стаичка. Когато тя го нагласи в леглото като дете, някаква внезапна мисъл помрачи лицето му и той веднага се дигна.

— Как не се сетих за това вчера — ядно се нахока той. — Жена ми вече е останала без пари... Малката от два дни е болна... А те нямат и за лекарства...

— Не се тревожете, другарю Чавдаров, ще се нареди някак... Аз ще отида утре у вас...

— Глупости! Ще отидете!... Та къщата от днес вече е под надзор... Или искате веднага да довтасат тук, та и аз, и вие, и всичко да отиде по дяволите... А-ах, какъв идиот съм аз!... — изсъска той и отново се тръшна на леглото.

— Не се вълнувайте, не се вълнувайте така, Чавдаров — меко отвърна момичето. — Ще измислим нещо, ще се нареди... отивам да се обадя на Радев.

И пъргава като подрастваща девойка, тя излезе от стаята. След няколко минути се върна.

— Радев го нямаше. Обади се Павлина, ще му остави бележка... С нея е Цвета. Готвели се да минат насам. И знаете ли какво ми хрумна: Цвета ще се погрижи за вашите. Цаневата аптека, дето работи тя, е близо до вас, нали? Цвета ще съобрази, ще нареди за лекарства и за пари. Тя познава жена ви и ще ѝ даде да разбере някак, че сте добре... Видите ли как всичко се нагласява? — усмихна се кротко тя. — Сега почивайте, а аз ще отида да дочакам гостите.

Чавдаров спря дълъг поглед на нейното оживено и чисто лице, върху цялата плътна фигурка, с ръце в джобовете на престилката, със смолисти, отметнати назад коси, с големи, нежно сериозни очи, и някакъв неясен смут мина като тръпка вътре в него. Не отговори нищо, спусна клепачи и се обърна към стената.

На външната врата се позвъни. Чу се шум от хора, възклицания, весел лай на куче и мекият алтов глас на Вяра, която посрещаше

гостите. Бяха четворица души: един възрастен, 50–55-годишен мъж, две млади жени и висок момък с червена студентска фуражка. Старият партиен публицист и преводач Дойчинов, бръснат, с посивели коси и с едро сипаничево лице, с неизменна цигара в устата, придружаван навсякъде от своя Арап, малко черно кученце, Цветана Соколова, 25–26-годишна мома, аптекарска помощница и активен член на партията, Павлина Радева, жена на запасния капитан Радев, един от военните ръководители, стройна, гъвкава, с малко разлюляна походка, с обезцветени коси и с пъстри, големи очи, които постоянно се движеха неспокойно. Момъкът със студентската шапка бе непознат.

Компанията носеше със себе си нервно и весело възбуждение — като пред някакво извънредно събитие или като след нещо значително и успешно. Всички говореха високо, живо и разпокъсано.

— Отивам на дежурство. Вяра — обясняваше помощник-аптекарята, — и се отбих у Павлина да науча нещо по-ново. Знаеш, нали, за Чавдарова?... Слава Богу, не са го хванали!... По пътя срещнахме Минчева — ама че съм и аз! — но запознайте се: Асен Минчев, мой състудент от Нанси, медик и наш другар, изгонен като активен партиец от Франция... Сега остава тук, вчера го заклехме и от утре го впрягаме на работа...

Младият човек се поклони усмихнат и в устата му лъсна златен зъб.

— А долу, до вратата — продължаваше Соколова, — настигнахме вярната двойка на двамата Мускетари — Арап напреде и другарят Павел Василич след него...

Светлокосата жена мълчаливо се усмихваше и разхождаше пъстрите си очи по всички лица.

— А всъщност, мой любезни, Мускетаря тази вечер е единствен, и това не е нито Арап, нито аз — дяволито подмигна към момъка Дойчинов и подаде китка теменуги на домакията. — Виж, Верке, колко са ситнички, а как миришат!... Е, кажете сега нещо повече по тазвечерното събитие...

Никой не знаеше нищо повече от случката на улицата. Чавдаров бе потънал в земята и полицията го търсеше из целия град.

— Браво, храбрец Чавдаров! — с искрящи очи възкликна Соколова. — Ти трябваше да се запознаеш с него, Минчев!

Момъкът изви към нея съжалително очи, после се извърна към Радева и спокойно, изучащо, полуусмихнат, я обгледа цяла — от косите до малките, хубави, на високи токчета нозе. Извади сребърна табакера, предложи ѝ цигара и се наведе да запали.

— Да, да, младец Деян! — обади се Дойчинов. — Но ето, и той вече е като дебнат звяр... А събитията бързат, ония отсреща се окопитват и не се шегуват... Дано по-скоро и по-леко свърши всичко...

— Тоест как по-леко, другарю Дойчинов? — рязко отвърна помощник-аптекаарката. — Какво значи по-леко?... Революция с ръкавици?... И таз добра!... Вие ни учихте да бъдем сурови и безпощадни, вие всички — със слово, с книги, с примери... Сега какво?... Вие първи ли ще отстъпвате?...

Минчев изгърси цигарата си и се вмеси:

— Позволете, другарю Дойчинов, не зная как е тук, аз съм отскоро в България, но там, на запад, пък и отвъд, в СССР, никой не си прави вече илюзии, че всичко леко и бързо ще свърши... Хе-хе-хе — засмя се той и малките тъмни мустачки мръднаха като пиявици нагоре. — То бяха някогашните полубуржоазни глупости за една революция почти безкръвна. Тая песен вече никой я не пее. Напротив — жестока и кървава разплата! Два свята един срещу други, и всеки да си знае мястото — там или тук. Но и там, и тук — рискът е един и същ. Само че за ония, които не са напълно ни там, ни тук — рискът е двоен. Нашата група в Нанси...

— Добре, добре — махна примирително с ръка посивелият човек, — няма да спорим... Знам, отдавна знам, че е така. Да оставим сега това. Я по-добре ми кажете нещо за Нанси, три години съм учил и аз там...

Вяра кимна незабелязано на Соколова и я изведе вън. Минчев почна да разказва на Дойчинов за далечния мъглив град, за укрепленията, за златните порти на крал Станислав... Мика донесе чай... Само младата жена, в ъгъла на канапето, мълчаливо усмихната, като отсъстваща, не слушаше нищо и гледаше отсреща правилния профил на Минчев, който се обръщаше често към нея.

— Ха така! На ти сега една бисквитка! — засмя се Дойчинов на кучето, изправено пред него на два крака.

— Какъв интересен пръстен имате, госпожо! — приближи стола си младият човек до Радева. — Настояща антична камея. Великолепна

работа! Мога ли да го видя?... — И се наведе над ръката ѝ. Лицето му бе матово, чисто обръснато и свежо.

— Да, истинска — с пеещ, бавен глас потвърди тя и дигна бялата си пухкава ръка към него. — Подарък ми е от Богдан. Харесва ли ви?...

В това време вратата се отвори и на прага се изправи висок момък в късо палто, сива риза без връзка и без шапка, с гъсти кестеняви коси, които стърчаха нагоре, и със сини, като че прозрачни очи. Той кимна небрежно и влезе.

— О, Людскане! — викна Дойчинов. — Кога дойде, че не те чухме?

— М-м-минах п-през з-задния вход — с леко заекване отвърна накъсо момъкът и се загледа втренчено в Минчев. После се обърна към Павлина: — Ида за вас. Другарят Радев ме прати да съобщя, че не може да дойде, има важна работа. Ако искате, аз ще ви изпратя.

— Ей сега... ще вървим заедно с Цвета. Запознайте се с господин... с другаря Минчев, наш другар от странство — отвърна младата жена.

Новият гост приближи до Минчева, отново дълго го изгледа и каза:

— Знаем се отдавна.

Минчев се усмихна и подаде ръка:

— Разбира се, ние се знаем от гимназията, съграждани сме... Здравей бе, Людскане! — И дълго раздрусва ръката му.

Людскан запита:

— От странство значи?... Тука ли оставаш?...

— Да, да, окончателно, при вас, в студентската група...

— Какво се чува из града, Людскане? — обади се Дойчинов. — Нещо за Деяна научи ли?

Очите на момъка блеснаха странно и белите му зъби разляха една тънка, зла усмивка. Той остана така една минута, загледан предизвикателно в стария човек, после изведнъж се обърна и излезе, без да отговори.

Дойчинов сконфузено добродушно се позасмя и сви рамене.

— Все си е същият... Чудак и безцеремонен... Но за работата — златно момче! А пък свири на флейта, да го чуете само, същински артист!...

Младата жена се сгуши на канапето и промълви:

— Мене винаги малко ме е страх от него... Какви дълги и тънки пръсти има... Трябва да са студени... Все ми се струва, че ще ме удуши някога с тия ръце... — Тя още повече се сви, потрепера и закри шията си с пъстра копринена кърпа.

— Вие — страхлива?... Хайде де! — обади се Минчев и дигна черните си вежди с шеговито учудване. — Калена конспираторка, не ви е страх от всички опасности, сред които всеки ден се движите, а се боите от един другар...

— То е друго, съвсем друго... Той е такъв чудноват... не мога да го кажа... като че не е човек, а сянка... И никого не обича... особено мене...

— Ах, фантазии, госпожо, позволете! — засмя се галантно Минчев. — Вас — и той натърти, — вас няма да обича?... Но вярно, че е малко странен... Той беше от ония, помните, ямболските анархисти и един от най-буйните... Когато заминавах за странство, беше в затвора... Откога е в партията и какво прави сега тук?...

— Яви се нещо преди година — отговори Дойчинов, — не знам откъде... Служи в телеграфа... Не съм виждал по-предан и по-скрит човек от него. Ще речеш, от типа на някогашните народоволци...

В това време Людскан, изправен до леглото на Чавдарова в малката стая, дето бяха Вяра и Цветана, изгледа остро двете и се обърна към аптекарката:

— К-какво търси онзи оттатък?

Соколова рязко отвърна:

— Кой онзи?... Минчев ли?...

— Виж как знаеш — озъби се момъкът и поглади машинално с ръка косите си, както правеше винаги в моменти на раздражение. — Кой го доведе?

— Аз — троснато отсече Соколова. — Той е наш човек от години и член на младежката организация от вчера. Какво има?

— Ти ли го препоръча?

— Казах ти — аз! Аз гарантирам за него. Зная го, още преди тебе го познавам. Казвай, какво има? — горещеше се момичето и го гледаше дръзко в очите.

Людскан изви зъл поглед към Чавдарова и процеди:

— С-синът на Минчоолу, думбазина с хиляди декари лозя — член на партията!... Или вие, или аз сме се побъркали...

— Слушай, Зафиров — кипна момичето, — нямаш право да обиждаш един другар... и то заради баща му. Още повече, когато тоя калпазанин баща оставя сина си месеци вече да гладува, може би повече от мене и от тебе!... Не ти позволявам!...

— Гладува, а целият мирише на одеколон и ноктите му боядисани като на кадъна...

Вяра изведе пламналата мома от стаята. Людскан приближи до масичката, взе пакет с книжа, сложи го във вътрешния си джоб и запита:

— Друго нещо, другарю Чавдаров?

Раненият мръдна в леглото и леко простена.

— Засега това само, Людскане. Така, значи утре вечер Радев, Джамбазов и Дойчинов на всяка цена трябва да бъдат тук. Дотогава позивите за казармите и Университета ще се печатат на всичката останала хартия. Ще разпоредиш още явката и адресът да се сменят. Съобщи засега: санитарният магазин на Брънчев. Предупреди го. Останалото утре вечер.

В коридора се чу шум, гостите излизаха.

Момъкът пристъпи към вратата, спря и заекна:

— Н-не биваше, другарю Чавдаров, да се бъркат жени тука... Не е работа за фусти това... Помни ми думата. — И той отново поглади косите си.

— Глупости, Людскане — намръщи се Чавдаров, — от тебе ли ще слушам тия допотопни приказки!... Уж ново съзнание, нов свят творим?... Много си подозрителен ти, драгий!... Сега всеки работник ни е десеторно по-скъп, а те са най-преданите... Бързай, че излязоха! Довиждане!

Вяра се сбoguва с Людскана и с двете жени и влезе в задимената стая. Там бе останал само Дойчинов с кучето, заспало до нозете му. Тя разтвори за малко прозорците, донесе нов чай, оправя възглавниците на канапето и минавайки, помириса букетчето теменуги. После спря до вратата, с ръце на гърба, облегна се така на стената и дигна глава към потона. Цялата ѝ фигура, стегната в тъмна копринена рокля с бяла якичка, се изрязва на лимонената стена в едва сдържано напрежение. Тя притвори очи, мълчалива, сериозна, с дълбоко дишащи гърди.

— Каква си особена днес, Верке — обади се Дойчинов, любопитно и ласкаво, — като че отново те виждам гимназистка, в синята рокличка. И лицето ти — по` друго... Хе-е... откога не си била такава!...

Тя пое издълбоко дъх и не отговори. В затихналата къща се чуваше само тракане на съдове в кухнята. Едно кълбо тютюнев дим се понесе нагоре, после още едно, и се стопиха бавно в синкава мъглица.

Вяра отвори очи и все така неподвижна, рече бавно и отчетливо:

— Господин Дойчинов — тя не можѐ да свикне иначе да назовава своя някогашен учител, — оттатък, в другата стая, лежи Деян Чавдаров. Ранен...

Посивелият човек замръзна с ръка във въздуха, пепелта от цигарата падна на дрехата му, после мигновено веждите му се събраха, той замига бързо и едрото, надупчено лице цяло се наля с кръв.

— Как?... Как?... — изхриптя той. — Но това... това... — търсеше дума той — това е лудост... това е престъпно от негова страна!... — И скочи, размахал ръце.

Нейното лице изведнъж се промени — студено и заключено.

— Защо, моля, господин Дойчинов? Трябваше да се остави да го пречукат като псе или да лежи сега в Безопасността?...

— Не, не престъпление — а безобразие! Как може така да те излага?... Кой му дава право да рискува и твоята глава? — викаше той. — Защо не е отишел другаде, има толкова квартири за подобни случаи...

Той бързо тръгна към вратата.

— Къде? — изправи се девойката пред него.

— Ще отида оттатък. Ще го взема при себе си. Още тази нощ, още сега!

Тя препречи пътя му и меко, но решително каза:

— Не бива да го събуждате. Трябва да си почине...

Дойчинов посегна да я отстрани.

— Не, няма да те слушам, няма да играем на деликатности, гостоприемства и прочие... Ти разбираш ли какво значи това — Чавдаров укриван от тебе?... Аз цял съм настръхнал!... Ще го събудя, ще го взема вкъщи... Аз няма за какво да скъпя главата си... А тебе не бива така да те изнудват...

Вяра побледня и тръсна глава.

— Стига, господин Дойчинов!... Това е оскърбление и за мене, и за Чавдаров. Седнете си там!... Никъде няма да го водите. Той ще остане тук. Той дойде случайно, само да го превържа. Искаше веднага да си иде. Аз го задържах, аз не го пуснах и няма да го пусна, докато не оздравее. Сега разбрахте ли?... Зная на какво се излагам. Зная всичко. Но не мога иначе. Трябва ли повече да ви казвам, господин Дойчинов?...

Старият човек разтвори широко очи и поднесе с трепереща ръка изгасналата цигара към устните си. Целият му устрем мигом се пресече, раменете се отпуснаха, тялото му изведнъж натезня. Той остана така минута-две, сетне дигна глава, погледна в нейните пламнали очи, въздъхна дълбоко и седна отново на мястото си.

Минаха няколко минути. Дойчинов отново се обади:

— Но аз все пак трябва да го видя!

— Утре, господин Дойчинов! — сухо отвърна тя. — Нека поспи сега. Не бива!

Кучето наостри уши и скочи. Откъм улицата се чу сигнално свиркане.

— Борис — стана Вяра. — Ще изляза да отворя, за да не звънят.

След малко влязоха с весела глъчка двама млади хора, здрависаха се приятелски с Дойчинова и грабнаха по една цигара от разтворената му кутия. Единият бе нисък, топчест, с дигната яка на зимното палто, с черни очи, живи и усмихнати, 23–24-годишен юноша. Един непослушен черен кичур стърчеше като гребен на петле над широкото му чело, по което лъщяха капчици пот. Това беше Борис Бисеров, млад пролетарски поет, гръдоболен, като баналния романтичен тип на поет-страдалец. Но в целия облик на неговата пъргава фигурка, в дяволития поглед и винаги веселото настроение нямаше нищо болезнено или меланхолично. Той работеше като коректор в един от утринните официози и редовно сътрудничеса под псевдоним в легалните партийни издания.

Другият, висок почти два метра, в избеляло пардесю, кокалест и рус, с голяма адамова ябълка и с бързи малки очи, беше художникът Васил Митков, известен в партията повече с псевдонима Владимир Вихров. Трийсетинагодишен, вечно без пари и без работа, никой не знаеше от какво живее той. Сегиз-тогиз печаташе по някоя карикатура в пропагандните седмичници и от години се готвеше за големи платна

със социални и бунтарски тенденции. Една неясна, но дълготрайна история с едно гърбаво момиче, дребна чиновничка, членка на младежката организация, му бе спечелила симпатии между младите. На жените се харесваше, партията не разчиташе на него, но го смяташе все пак за свой.

— Докторе! Само за пет минути! — весело викна Борис. — Да ми напишеш една рецепта и, с позволение, да ни почерпиш по един чай. — Гласът му бе заглушен и дрезгав. — Коховите пръчици пак са се разиграли — усмихна се той пресилено, — преди час горещо, чак пот ме изби, а сега зъбите ми тракат от студени мравки. Пък тая вечер сме безсребърници с Васила, общите ни капитали стигат само за един геврек...

Вяра донесе чай, грижливо опипа челото и пулса на момъка и седна да пише рецепта.

— Знайте за Деяна, нали? — обади се Вихров. — Какъв жест, а, какво предизвикателство на мракобесието! — издекламира той между две глътки чай с тънкия си глас. — Обърнали са града наопаки да го търсят — но вятър!

Дойчинов гледаше поета, който потреперваше от време на време в закопчаното си палто.

— Не прави глупости, Борисе, остани няколко дни вкъщи! — обади се той. — Я виж, дори си пресипнал.

— Още тия дни — намеси се Вяра — ще се опитам да наредя за Искрец и насила ще те заведем. Така не може!

— „Малко здраве и малко парици — ето всичко, Всевишний, що искам от тебе!“ — процитира усмихнат Борис. — Я оставете това, господа! Земята тътне от исторически събития, а вие сте седнали да се занимавате с персоната на коректора на „Народна воля“!... Хайде де! Не се безпокойте... ще ми мине като на Арап. — И той заигра с кучето.

— Аз приказвах с Джамбазов — продължи Дойчинов, — не ти ли е казал? Ще вземеш отпуск от вестника и ще си починеш поне един месец. Джамбазов обеща да ти даде аванс.

— Какво, аванс ли? Браво!... Другарят Джамбазов ще направи по-добре да ми изплати хонорара за последните стихотворения. Но той обикновено няма дребни пари, особено когато ме среща... А, en attendant, другарю Дойчинов, заеми ми до утре, само до утре, когато ще получа коректорската си заплата, петдесет лева! Не сме вечеряли, а

пък това художническо черво е като стоуста ламя. И ако тая вечер не се насити, човечеството ще бъде лишено от гениалната картина, която утре непременно трябва да бъде почната.

Дойчинов извади една банкнота, сложи ръка върху рамото на момъка и повтори грижовно:

— Слушай, моето момче, не играй така със себе си!

— И по-малко приказки, Борисе — добави Вяра, — това гърло ме безпокои. Веднага си върви вкъщи!

— Слушам, докторе. Сега отиваме да хапнем. Харамията и Янко ни чакат, а след това — тумба.

Вяра се сети за нещо:

— Ха! И кажи на Янко да се обади с две думи на баща си. Пет месеца не им писал. Пък нека намине и насам, уж роднини сме.

Младите хора станаха. Дойчинов подсвирна на кучето и тръгна с тях. Вяра заключи подире им, върна се да проветри стаята и спря при Чавдаровата врата. Къщата бе съвсем затихнала. От малката стая се чуваше едва доловимо уморено дишане: той спеше.

Тя се върна на пръсти, метна шал на плещите си, угаси лампите и се облакът на разтворения прозорец. Мрак влезе в празната стая. Нощта беше влажна и топла. Разкъсани облаци белееха тук-там в тъмното небе.

... Какъв странен ден беше днешният!... Като светкавица, която озарява само пътя, който е напреде, а всичко назад потъва в още по-черен мрак. Имаше ли дни преди него?... Тя се опита да види по-ясно как бе живяла досега. Бяха се низали дни, месеци, години. Тя мислеше тогава, че всеки час от тях носи нещо значително, нещо, което е било частица от нейния собствен живот. А ето че всичко онова е било празно, само думи, сенки, дори не и това. Просто — нищо. Една остра тревога изпълваше сега цялото ѝ тяло, нещо дълбоко бучеше в съзнанието ѝ и я разтърсваше, зловещо и тържествено в едно и също време. Какво беше то? Не знаеше и не се питаше. Усецаше само, че то е съвсем ново, връхлетяло стихийно, че не може, нито трябва да се бори, защото все едно сама не иска да се освободи от него. До днес заедно с хиляди други тя бе работила и приготвяла едно друго време, друг пречистен и прекрасен живот. Тя вярваше в онзи радостен празник на едно освободено от мъка човечество. Ала всичко това беше така далечно, мъгляво, невероятно — както в книгите. И ето сега

внезапно то стана близко, парливо, потопаи самата нея и я повлече, без да я пита, изпълни всецяло и нея, и тази вечер, и всички дни и вечери, които идеха напреде... Да, да, наистина, като светкавица — ослепителна и страшна, и всичко окончателно се разрешаваше...

Вън прошумяха голите салкъми. Патрул от конни стражари бавно претрополя, мина в сянката отсреща и заглъхна.

Вяра конвулсивно трепна, затвори безшумно прозореца и се дръпна задъхана. Насреща, отляво, отдясно, отвред, мълчеше гъст мрак. В тая глуха нощ невидими, враждебни хора безшумно дебнеха и приготвяха смърт за някого, който спеше оттатък като болно дете. Несъзнателно тя сви плещи под шала и пристъпи към прозореца, настръхнала и готова да брани като че собствената си плът.

II

На близкия ъгъл Дойчинов се сбогува с младите. Преди да тръгнат, те взеха от него още по една цигара. После той потъна в алеята на тополите, а те поеха към запад.

— Погледни, погледни, Борьо — обади се Вихров с дискантовия си глас, — каква жалка група! Старецът от „Унижените и оскърбените“ с Азорка... Учител на революционери и бойна тръба... Ха-ха-ха!

Борис изви очи към тъмния булевард, дето блещукаше само цигарата на отминаващия Дойчинов, после стрелна с поглед Вихрова:

— Стига, любезний! Срамота! Таз вечер ще се нахраним с негови пари. И това май не ти е за пръв път. А въвн от всичко той е по-добър и от тебе, и от мене. Не закачай стария Мускетар!

— Добре де, добре — има повече, ще даде на ония, които нищо нямат. Що за заслуга е това?... Изобщо чудя ти се, пък и на партията — отде тая цена на такива революционни анахронизми... същински изкопаеми... „Плеханов... Мартов... Женева... Народниците“... Глупости!... Слава Богу, че новите хора у нас много не се церемонят с него.

Поетът се закашли и не отговори. Стъпките им кънтяха из затихналите улици. Тук-там неочаквано никнеха из сенките полицейски патрули. Нощта беше топла, долу — черна, а небето бледникаво, като че светът спеше усмихнат, с полузатворени очи.

При ъгъла на Градската градина Борис спря, загледан отсреща. Там, в светналата сред тъмната стена витрина, една реклама на Wagon-lit грееше с ярки бои. Жълти пясъци, синьо небе, море с бели гребени на вълните, тераса на хотел с пъстра тента и хора в бели дрехи около масите.

Той дръпна Вихрова за ръкава.

— Чакай! — После въздъхна, хвана другия под ръка и отново тръгнаха.

— Вчера ми падна един брой от „Красная новь“ чрез Виена. Съобщават, че почивният дом на литработниците в Ливадия се открива

на десети май. Разбираш ли, другарю! Ливадия, курортът на Николай Втори, днес е летовище на пролетарските поети и писатели! Има и снимка. Бивш дворец на някакъв велик княз.

Очите на Вихрова светнаха.

— Ама де е това, Борисе, във Финландия ли?

— Ех, че си прост, Василе! Крим, братко, Крим! Да бих могъл за един месец, само за месец да отида — и това гърло, и единият дроб, който ми е останал...

Някъде изтрещя гърмеж. После още два, един след друг. И отново всичко заглъхна.

Младите хора се огледаха стреснати и ускориша крачки. Пресякоха площада, слязоха към „Мария Луиза“ и по „Цар Симеон“ се вмъкнаха най-сетне в задимена кръчма, отдето се чуваше глъч и музика. Вътре беше почти пълно. До тезгяха двама цигани хамали чукаха шишенца вино и ломотеха високо на своя неразбран език. В дъното имаше нещо като сепаре и там гуляеше шумна компания. Виждаха се само червендалест мъж с калпак и галузник и начервена жена в забрадка с лъскави краища. В ъгъла до вратата стържеше на цигулка млад слепец, който денем свиреше из трамваите. Миришеше на печено месо, на вино и на зеле. Приятелите веднага се упътиха към една маса, дето двама млади хора ги чакаха.

— Здравейте, другари! — весело поздравя Борис. — Како си бре, Кръсте? — хвана той широката меча лапа на плещестия набит момък с каскет и с белег на веждата.

Срещу Кръстьо, люлеейки се небрежно на стола си, с метната назад фуражка на ученик от Механо-техническото училище, румен, тъмноок юноша усмихнато подаваше ръка на Вихрова.

— Слушай, Янко — обърна се Борис към него, — да не забравя: докторката поръча да се обадиш на баща си и да наминеш у тях.

Янко сви пренебрежително уста и махна с ръка, без да отговори.

Вихров чукаше нетърпеливо по масата:

— Пържола, момче, голяма, хубава, сочна пържола и кило вино! Само по-скоро, хей, по-скоро!

— Васка, любезний, ти си в състояние на непрекъснат, неутолим, апокалиптичен глад! Очите ти блестят, като че ли света би изял, за да се наситиш! — смееше се поетът.

Вихров дъвчеше вече кора хляб.

— Смей се, смей се, Борисе! Ти не знаеш какво значи години наред да не си дояждаш! Твоята е лесна. Ти имаш майка...

— Вярно, другарю! — тупна го по рамото Борис и влажните му очи гневно светнаха. — Вярно. Майка ми пере чужди дрехи в Панчарево, аз си вадя очите нощем с коректури... Наистина аз ли съм за окайване!... А ваша милост, художнико Вихров, не бихте ли могли поне един плакат или някоя фирма да изрисувате и да не търсите всеки ден по двайсет лева за обяд или вечеря?... Дали например това няма да бъде по-почтено?

Вихров дръпна стола си назад и изписука:

— Другарю Бисеров! И ти ли с тия дребнобуржоазни предразсъдъци? Почтено! Що е почтено и непочтено, моля ти се? За мене е непочтено да работя на тия скотове, на тоя прогнил строй! Аз съм свободен художник, не мога да продавам таланта си на едри и дребни потосмукачи! А ако ти досвидя пържолата, не я ща, вземи си я. — И блъсна чинията, която му носеха.

— Щещ, щещ, Василе, зная ги аз тия комедии — насмешливо отвърна поетът. — И втора дори би изял...

— Ех, ще я изям, разбира се, защото умирам от глад — засмя се смутолевено художникът — и защото е от тебе...

— Четвърт ракия — поръча Борис.

— Немой, Боре — обади се Кръстьо, — немой тая ракия. — Гласот не ти се чуе веке!...

— Няма зарар, Кръсте. Студено ми е. Нека се погрее. Пък и горещи дни идат, братчета!

В ъгъла слепецът застърга с цигулката:

*Не искам да работиш,
не искам да работиш,
не искам да работиш, мило либе —
при мене да седиш!...*

Размекнали гласове от дъното поеха песента. Жената със забрадката блъсна закачливо с лакът мъжа до нея и се изкикоти.

Бисеров дигна чаша и я глътна наведнъж.

— Васка, чуваш ли, тая песен е за тебе!

Всички се разсмяха, само Вихров жадно мляскаше, борейки се с кокала, и изръмжа нещо неразбрано. Като свърши, изпразни чашата си, грабна цигара и се облегна уморено на стола.

Борис отново напълни чашите, наведе се към другите и тържествено прошепна:

— Наздраве, другари! За здравето на Деян!

Очите светнаха, лицата се изпънаха, четири чаши звъннаха над масата. После шепнешком продължиха:

— Целия град преобръщат. Досега — ни следа от него.

— Море ке го фатат на чифутскио Великден!

Борис се обърна към ученика:

— Как е към вас, Янко?

— Отлично. Две секции в гимназиите, една в железопътното и една в трудоваците!

— А хазяите, Кръсте, не чуват ли нощем американката?

— Айде, море, що ке чуват! Не сме вчерашни... Па Людскан с флейтата — и той ни е помагач. Дойде као таласъм, па засвири — и сите омагъосва дженабетина! Току ни се привършуват хартиите и мастилото.

Четирите глави се събраха съвсем над масата.

— Наближава денят, другари — продължаваше възбудено Борис. — По всичко личи, иде. Да ще само тая пущина да изтрае дотогава! — И той тупна с ръка гърдите си.

Кръстьо поръча и пак се чукнаха. Очите на македончето горяха, зеленикави и зли. Удари по масата и изсъска:

— Ке стискам зъби и яс, душата си не я изпускам, овай ден ке го дочекам, братчета! Гяволот по пладне ке видат тия акционерни дружества, банки и генерали... Паркети — и билюр и канапета... на парчиня, сол ке ги сторам, бога ми, дружета златни! Па тогай и сръбската майка ке проплачит!... Помните ми думата, у Велес байрак со сръп и чук яс пръв ке побия, момчиня!

Вихров се ухили възхитен:

— Браво, Кръстьо! Гибел и разрушение! Дай си ръката, харамийо!...

Борис отвори уста, но другият го пресече:

— Ти се усмихвай, усмихвай! Знам какво пак ще кажеш, Борка! Но знай и ти, че не е само той, който гори така за мъст и унищожение.

Не! И той, и аз, и хиляди още мечтаят за тоя ден... за нашия ден, поете, когато всички тия кристални витрини с непознати неща за ядене, с накити, с питиета, които не сме сънували и с които ония гадове денонощно се тъпчат и гиздят, всичко това ще бъде наше, наше, разбираш ли, на нас, които имаме сто хиляди пъти повече право, отколкото ония...

Борис го гледаше мълчаливо със скръбна усмивка и поклати глава:

— Другарю Вихров, това ли са твоите мечти за освобождения човек?

— Човек... Човек... Това е литература, любезний... Ти ме нахрани първо, че тогава искай да бъда човек...

— Да те нахраня? С деликатеси ли? — засмя се горчиво Борис. — Ех, Василе, Василе, нима пържолата не ти стигна, та още си така свиреп?... — махна с ръка и добави: — Нейсе. Всеки с неговото. Ами ти, Янко, ти какво ще кажеш? Какво би искал ти утре, когато дойде новият живот?

Юношата отвори очи, поруменя и сериозно отсече:

— Ще стана червен авиатор. Ще ида в Индия, в Африка, ще се боря с колониалния империализъм и ще видя целия свят.

Борис подпря глава на ръката си и тихо въздъхна:

— Така... Всеки знае какво иска... Пък аз, истина ви казвам, не съм и мислил за това. Само от вчера съм като замаян: все ми се мержелеят кипариси, лозя, синьо-синьо море и топлите скали на Крим. Помниш ли, Васка: „Оттуда виден и Кавказ!“ Ех, да дочакам веднъж тоя ден — и ще отида, вярвайте, ще отида!... Почивен дом в Ливадия, момчета! Месец само да гълтам оня въздух — и ще се върна с нови дробове.

Влязоха други хора и глъчката порасна. Въздухът ставаше потежък. Борис се закашля лошо. Още ракия пристигна на масата. Сега по бузите му заигра руменина и той цял се оживи. Извади от джоба си пожълтяла хартийка и със стеснение каза:

— Рових днес из книгата си, та намерих едно старо стихотворение — „На баща ми“, когато беше жив... Не съм го печатал... А, струва ми се, не е съвсем лошо... Ще ви го прочета.

Дружината се приближи и заслуша.

*Вам бяха чужди наш'те дръзки вери —
а нам е чужд спокойния ви път.
И никой свой във своя не намери —
два лагера, враждуващи до смърт*

— Чудесно! — възкликна Вихров. — Така — враждуващи до смърт!

*Ний — кървав знак на буреносно време,
и първите към вечността стрели!*

— Браво! Знаменито, планетарно! Поете на революцията, за твое здраве! — дигна чаша Вихров. — По-нататък!

— По-нататък — засмя се поетът, — по-нататък... няма да го харесаш. По-нататък е — ерес.

— Карай! — отвърна възторжено другият.

Борис продължи със своя глух, загубен глас, който идеше сега нейде много издълбоко. Лицето му стана сериозно, думите звучаха отчетливо и тежко в гъстия въздух на кръчмата.

*Но вгледан днес във твойто бледно чело,
де всяка бръчка стара мъка крий,
съзнавам аз дълбоко и всецяло,
че прави сме еднакво двама ний.*

— Стой! — махна с ръка Вихров. — Стига! Това наистина е... не ерес, ами чисто и просто — контр-революция. Не, не може да бъде! — викаше той. — Ти си писал това отдавна, нали, днес ти не мислиш така! „Прави сме еднакво двама ний!“ — насмешливо повтори разгорещеният художник. — Прави сме само ние, ние! Прав е винаги новият, силният, прави са милионите, масите! Така ли е, другарю Бисеров?

— Навярно е така — примирително отвърна Борис. — Нали ти казах, няма да ти хареса. Хайде, стига. Прав си...

В компанията на дъното избухна кавга. Кръстьо се облегна назад, притвори очи и полугласно запя. Плавна и унила мелодия се изви като лента и опасва главите на четворицата:

*Айде солнце зайде мегю две планини, нане море,
айде солнце зайде мегю две планини...*

В това време вратата широко се отвори и вътре се вмъкнаха бързо стражар, двама войници с натъкнати ножове и цивилен в жълта мушама. Глъчката тутакси затихна. Войниците застанаха при вратата. Стражарят сърдито заповяда:

— Всички, личните карти!

Цивилният бързо огледа посетителите, надникна в дъното, в кухнята, върна се при стражаря и проверката почна.

Още в първия миг веждите на младите хора тревожно и ядовито се сбраха. Виното и омразата пламнаха в жилите им. Несъзнателно раменете им се издигнаха наедрели, ръцете в джобовете се свиха в юмруци.

— Без глупости! — пошепна Борис. — Вадете си картите!

Хората бяха вече до тяхната маса. Вихров, побледнял, подаде легитимацията си и се изправи.

В това време Борис весело се провикна:

— О-о, здравей бе, полицийо! Проверка ли?

Стражарят и цивилният намръщено се обърнаха.

— Как е, здраво-живо? — смигна поетът. — Не ме ли позна бе, партийо? — И подаде журналистическата си карта.

— Ваша милост, кой бяхте, господа? — учудено го гледаше младото стражарче.

Цивилният дочете гласно: „... редакция на «Народна воля»“ — и върна мълчаливо картата.

— А, господин журналист, вие ли бяхте? Мъчим да си припомним, па знайш, капнали сме днеска, не можем веке да разпознаваме. Извинявайте, мола! — И стражарчето козирува.

— Нищо, нищо, пък виж, аз те помня. Нали ти носеше съобщенията от комендантството?

В същия миг поетът усети под масата, че някой го досята по бедрото. Ръката му напипа отдолу нещо твърдо и студено. Кръстьо мълчешком му подаваше револвера си. Борис незабелязано го прибра у себе си.

Цивилният проверяваше картата на Янко. Изгледа формената фуражка и изкриви устни:

— Ти, ученика, какво търсиш из кръчмите по това време?

— Заедно сме, господин агент — вмеси се Борис. — Мой братовчед е. Вечеряхме и поостанахме. Няма лоши хора тука. Уж официоз сме я!

Кръстьо се закопчаваше и сумтеше свирепо.

— Една чашка, нашио? — предложи Борис на стражаря.

— Благодарим, господин журналист, не може! В наряд сме. Служба, нали знаете!

— Тъй, тъй, право. Ами нещо ново да знаете?... Пипнат ли е онзи, тазвечерният?

— Ма̀ке! Пипнат! Утрепа̀хме се ние само... Бе он па че улезе у кошарата, ама тия работи са продълговати...

Цивилният измъкна из дъното някакъв субект в полуселски дрехи, пиян и изплашен, и пошепна нещо на стражаря. Войниците приближиха. Човекът оплетено бърбеше:

— В хотела бе, господин старши... в куфара ми е...

— Хотел-мотел — не знам! Хайде напред. Право в комендантството!

И хората на властта с тропот излязоха.

Скоро кръчмата се изпразни. Когато младите хора се намериха отново на улицата, минаваше полунощ. Вихров веднага се отдели, изтрезнял и мълчалив. Тримата останали поеха към Княжевското шосе. Кръстьо и Янко живееха заедно, някъде в бездомнишките къщи към болницата. Борис тръгна да ги изпрати и да подиша въздух. Някакъв неясен ритъм се люшкеше в главата му и не му се спеше. Минаха широк, кален площад. Закривиха из тесни, миризливи улички. После излязоха на крайнината. Разсеяна светлина падаше от небето. Земята беше мека и пъргава като гума.

При последния фенер спряха да се сбогуват. Кръстьо направи знак да млъкнат: „Чакайте малце!...“ — и се вслуша. Откъм едноетажната бяла къщица отсреща идеха някакви меки звуци. Момъкът се усмихна и посочи с глава.

— Я го побратима наш. Дошел и ни очакува! Чувайте!

Една тиха мелодия пълзеше из полето, потайна, дълбока и невидима, като че самата нощ в полусън пееше. Людскан, седнал отвън при прозорчето на полуетажа, свиреше с флейтата си.

III

По „Солунска“ слизаха Минчев и Соколова. Наближаваше дванайсет. Беше слънчев ден. Улиците шумяха от пролетна глъчка.

Метнал тренчкот на рамо, с цигара в ъгъла на устата и с кривната фуражка, Минчев носеше малко куфарче и нехайно оглеждаше минувачите. От време на време обръщаше лице с неизменната си усмивка към момичето, което непрекъснато и възторжено говореше:

— Така, Минчев, сега вече си напълно наш: няма полумерки, няма връщане...

— Какво връщане, Цвето? Кога не съм бил ваш? Ти си забравила, изглежда! — засмя се той и поклати глава с шеговит укор.

Момичето се зачерви и го пресече:

— Не съм, не съм, нищо — натърти тя, — нищо не съм забравила. Но знаеш ли, оттогава мина време и все се страхувах да не си се отделил от нас. Ти не се сърди... Това е защото всички... и аз... много държим на тебе.

Арсеналът свиреше за обяд. Чиновническата тълпа се разля по улиците. От един ъгъл се втурнаха вестникопродавачи: „Вестник «Последен час»!... Нападнатият участък... Убити стражари!... Пълни подробности...“

Соколова млъкна, погледът ѝ веднага стана остър, тънките устни се свиха злобно.

— Ето — тържествуващо пошепна тя, — това е само началото. Първите схватки. Езичета пламък — тук, там, оттатък... А-а! Каква пролет ще бъде, Минчев, каква кървава и радостна пролет!... И как ми е драго, че заедно ще участвуваме в това велико дело!... Така, рамо до рамо, към утрешния ден! Колко съм мечтала за това някога! — И тя обърна пламнал поглед към него.

— Ех, вие... жени — снизходително махна с ръка студентът. — Ами че то не е сватба, Соколова!... Хе-е! Какво изстребление ще бъде... по-страшно отнапреж!

— Зная, че ще бъде. Ние не сме деца вече. Виж само какви подвизи вършат днес нашите момчета, пък и момичетата!... Строят е пречупен вече в съзнанията, Минчев! Остава само да се нанесе последният удар!... Ето, ти сам носиш в куфарчето неща, по-опасни от динамит. Когато и чорбаджийските синове са при нас, може ли да се съмнява човек в победата?

Бяха стигнали до Централната поща и завиха по посока към Двореца. В това време от страничния изход на пощата с група телеграфисти излезе Людскан. Той съгледа двойката, която отминаваше, и тръгна бавно по другия тротоар, подире им.

— Сега — рече Минчев — аз ще трябва да отнеса този багаж вкъщи и следобед, на работа, да го пласирам.

— Да ти напомня пак — отвърна момичето, — липсва ни организация само сред медиците. Това е твоята задача. Но — предпазливо!... Там вече на два пъти ни откриваха. Позивите, анонимно, в палтата, по скамейките, по масите в студентския стол... Влез във връзка с Боляров, берлински възпитаник, трети курс, един от сътрудниците на „Нарстуд“. След два дни ще имаш нови книжа; производството, нали видя, е в пълна пара — засмя се тя и му подаде ръка. — Сега довиждане, Асене, и добра сполука! Пък обади се в аптеката, по телефона. Довиждане!

Тя зави край Театъра, извърщайки се още веднъж към момъка. Той продължи по тротоара към Двореца.

Людскан бързо прекоси улицата, влезе в градината и тръгна вътре след Минчева, като се прикриваше зад храстите. Спирайки за минута, той зърна през площада друга двойка, която идеше отдолу. Вихров, редом със слабо, леко изгърбено момиче. Високата кокалеста фигура на художника бе поприведена над девойката, която вървеше до рамото му с дигната към него глава. Людскан изкриви презрително устни, отърси плещи, като че хвърляше нещо. После продължи да дебне.

Студентът обиколи градината и наближи трамвайната спирка за гарата. Някакъв мъж го пресрещна, каза му пътъом няколко думи, без да го поздрави, момъкът посочи с очи куфарчето и продължи пътя си. Скрит зад един ствол, Людскан долови тая мигновена среща. Сетне мина бързо няколко крачки и се залепи до другата врата на градината.

Минчев отиде до спирката. Из групата хора, които чакаха трамвая, се отдели гъвкава фигура в чер костюм и метната през рамо лисица, с лице, което светеше като златисто цвете. Павлина Радева свали ръкавицата си, да се здрависа с Минчев. Той се пречупи, целуна ръка, мина от лявата ѝ страна и тръгна бавно през площада. Людскан стисна нервно една след друга ръцете си, за да изпукат, спусна се по „Търговска“ и спря на „Дондуков“, за да не ги загуби. Двойката прекоси булеварда, зави на първия ъгъл и влезе в една млекарница на „Сердика“.

— Заклучавам: в две, най-късно — в три седмици, значи до средата на април, всичко трябва да бъде окончателно готово. Това се отнася до вашите хора, другарю Чавдаров, и до младежката организация. След двайсет дни най-късно пролетарска революция у нас ще подпали Балканите. Разбрано ли е?

Гласът беше възбуден и твърд. Оня, който говореше, като че предварително се сърдеше на нещо и с резкия тон искаше да пресече всяко противоречие. Той беше бледен, бръснат мъж с гола глава и с кръгли очила, един от военните ръководители на организацията, бившият капитан Богдан Радев. Той седеше в сламения стол изпънат като нащрек и тънките му пръсти нервно тракаха по масичката.

Стаята тънеше в тютюнев дим. В единия ъгъл, сгушена, мълчалива слушаше Вяра. Насреща Дойчинов бавно късаше обвивката на цигарената си кутия. До него прищуряше разногледите си очи адвокатът Джамбазов, негов връстник и другар, с посивял алаброс и нервен тик, който подигаше от време на време дясното му рамо. В полусянката на абажура, в другия ъгъл, непознат момък с издадена долна челюст, с пригладени назад синьо-черни коси и с тъмно лице, разхождаше равнодушен поглед из стаята.

Една дълга минута се стопа в мълчанието. После кушетката, на която лежеше Чавдаров, заскърца, той се привдигна изпит и развълнуван и хвърли решително:

— Това ще бъде ново безумие, по-фатално от двайсет и трета! След двайсет дни? Това не трябва да става, чуваш ли, на всяка цена, това не трябва да се допусне, другарю Радев!

Очилата на запасния капитан мръднаха и една гневна бръчка се връза между веждите.

— Другарю Чавдаров, ти забравяш, че аз ти съобщавам окончателното решение на Военния център, взето по инструкции отгоре. Твоето лично мнение не може да измени нищо, освен твоето лично поведение!

— Чакай, Радев, не е въпрос за мене! Но какво ще стане с делото? Двайсет дни!... Не, не... Ами че това е просто самоубийство на организацията, пълно и непоправимо! Та ние съвсем не сме готови!

— Толкова по-зле за вас, другарю!

— Няма „нас“ и „вас“, Радев — раздражено отсече Чавдаров. — Говоря за общата работа. Защо не се почака до есента — нали така беше решено? Защо е това избързване, което ще погуби всичко?

— Слушай, Чавдаров, нямам време за спор. Казах, това е заповед на Военния център, в чиито ръце днес са всички инициативи. Разбираш ли? А и *там* вече са уморени от нашето бездействие и мъдрувания. Ето, другарят Кирил, който иде оттам, ще ви каже. — И той кимна към момъка в ъгъла. — Той е военен спец, изпратен за мой помощник.

Момъкът отново изгледа всички и с равен глас събщи:

— Секретариатът за балканската секция ми изрази недоволството си от бавността и недостатъчното активизиране на компартията, особено на политическия център. В края на април се завършва концентрацията на Червената армия при Днестър. До двадесети април тук трябва да се почне. След седмица пристигат през Виена двама руски другари като технически ръководители. Те ще донесат и последните инструкции.

— Но какво знаят *там*? Как могат *там* да решават онова, което ще става *тук*? — възкликна Чавдаров. — Знаят ли те, че едва сега се възстановява нелегалният апарат, че ние не навсякъде имаме връзки, че уредените такива всеки ден се откриват, че най-ценните ни работници са следени и залавяни; че селяните са обезверени и наплашени, а без тяхно участие...

— За селяните остави, Чавдаров — прекъсна го Радев. — Ние сме в постоянен контакт и в пълно единение с ръководни лица от Съюза. Фронтът е осигурен, циментиран с кръв и с куршум. Но стига приказки. Решавайте: ще изпълните ли нарежданията, или оставате зад

борда? Трябва да те предупредя, че в подобни случаи колебанието граничи и с... измяна. Ако някой от политцентъра не е съгласен с директивите и решенията на Коминтерна и с конкретните задачи на Военния център тук — не остава, освен да напусне и да отстъпи мястото си другиму... — Той замълча, погледна хапливо към другия и добави: — Аз наистина съм учуден, другарю Чавдаров: дали вчерашната пукотевица е охладила твоя революционен кураж?...

От другата страна на масата Дойчинов изведнъж се дигна, разтърси сърдито глава и продума с укор:

— Това не биваше да казваш, Богдане!

Джамбазов се усмихна виновато, рамото му потрепера и той за пръв път взе думата:

— Аз мисля, че Чавдаров е прав в това отношение... Гореще не са добре осведомени. Ние не сме напълно готови. Ще бъде рисковано...

Радев изкриви устни:

— Ще пишеш „особено мнение“, другарю Джамбазов! Ти винаги си бил твърде благоразумен, известно ни е...

Тогава, пламнал, Чавдаров скочи от кушетката с гримаса на горчивина и викна:

— Не пазя своята глава, Радев, ти знаеш това добре! Но трябва да се мисли за ония, които водим след себе си. Сега виждам обаче, че всичко се върши покрай нас. Толкова по-зле. — Той разтвори безпомощно ръце. — Каква полза наистина да упорствувам?

— И да упорствуваш, другарю Чавдаров, резултатът ще бъде същият — студено отвърна Радев. — Всички от централното ръководство приемат изработения план.

— Разбрано! — рязко отвърна Чавдаров. — Тогава ще имаме възможност, другарю Радев, да премерим наскоро своя революционен кураж. Дано само не изляза аз прав... Сега, кажи, какви задачи ни се поставят?

— Така, с това трябваше да почнем — кисело продължи Радев. — Ето: имате още две-три седмици да стегнете връзките и да създадете нови там, дето липсват. Особена активност се иска от организацията ми. Материали и оръжия ще получавате от нас. Пропагандната дейност да се засили до крайни предели. През близките дни да се намерят още нелегални квартири. Да се използва всеки случай за провокиране на властта, атмосферата трябва да се сгъсти до

избухване. Нервите на буржоазията да се опнат до скъсване, а масите да се държат в остро революционно напрежение. Индивидуалният терор ще бъде засилен — това е наша грижа, но летящата литература трябва да използва тутакси всеки отделен случай... В решителния час сигналът ще бъде акция от голям мащаб.

— За това са необходими средства — отговори Чавдаров. — Как е касата, другарю Джамбазов?

— В момента всичко е изчерпано. Чакаме нова пратка, но сега засега касата е празна.

— Другарят Джамбазов е акционер в д-во „Печат“ и ще използва личния си кредит за хартия и мастило — отсеке Радев. — Всички тайни печатници и циклостили ще работят денонощно. Така. Сега друго. След два-три дни през границата пристига четата на Дивия, седморка. Трябва човек за връзка. Имате ли свободен?

— Людскан — отвърна Чавдаров. — Да вземе два-три дни отпуск.

— Людскан не може. Той е потребен тук на мене. Аз всеки ден чакам да ме подгонят, него още никой не подозира. Друг няма ли? Добре. Ще отиде Павлина.

— Как, Павлина? — извикаха Чавдаров и Дойчинов.

— Какво има? Павлина неведнъж е изпълнявала подобни поръчки и — великолепно! — Радев цял светна и лицето му мигновено се преобрази. — Аз нямам по-верен другар и по-добър помощник от нея. В нея никой не ще се усъмни. Баща ѝ има вила във Вършец. Тя ще отиде за ден-два да почне ремонта на постройката и чрез нашите хора там ще влезе във връзка с Дивия. Друго засега няма. Хайде.

Той стана, отиде до Дойчинов и го тупна по рамото:

— Не ми се мръщи, дядка! Не съм свикнал да се церемоня. Пък и не са времената такива... А ти си спомни младините, разрови старите папки и съчини за младите огнени позиви — да мрат и да се усмихват.

Дойчинов дигна ръка до челото да отдаде чест по войнишки:

— Слушам, господин капитан!

— Чакай, Радев — обади се Чавдаров, — в събота пристига куриер до ЦИК-а. Затова най-вече исках да те видя таз вечер. Срещата трябваше да стане тук с мене, но поради вчерашната случка, а от друга страна и той е бил открит още в Бургас — наредих да му се съобщи, че размяната на пакетите ще стане във Витоша. Кой ще отиде там? От

известно време всяко излизане на наши хора там се следи. Трябва някой съвсем нов човек.

Радев се замисли, после рече накъсо:

— Е, това вече е твоя работа, другарю Чавдаров. Аз нямам хора, пък и не е в моя ресор.

Чавдаров присви очи и съсредоточено се замисли. В това време Вяра, която безшумно се бе измъкнала от ъгъла, приближи до двамината и цяла заруменяла, се обади:

— Аз... аз искам да отида.

Радев се обърна, намръщи се за миг, после устните му едва доловимо мръднаха в усмивка и той кимна доволно. Дойчинов, смаян, дигна вежди и пристъпи една крачка. Чавдаров, недоумяващ, я гледаше с изненада и с възторг.

— Защо да не отида? — вече по-смело повтори момичето. — Ако Павлина може да изпълнява по-опасни работи, защо аз да не свърша това?

— Имате право, другарко Добрева — кимна отново Радев. — От вчера вече вие сте кръстена в конспирацията. Ще отидете вие. Но трябва някой да ви придружава...

— Хе, щом Верка отива, аз ще ѝ правя компания — изведнъж реши Дойчинов. — Ще вземем и Людскан, ние двамата с него ще бъдем прикритие. Група екскурзианти, виж, така ще бъде чудесно!

— А защо не другарят Джамбазов? — добави Радев. — Той по-малко от всеки ще събуди подозрения.

Адвокатът трепна и рамото му заигра:

— В събота имам дело, другарю Радев. А трябва да се урежда и въпросът с хартията. Вън от това и мене вече са ме взели на око поради защитата на другарите в съдилищата... Добре би било дори някой от младите да поеме касата...

Радев го изгледа пронизително, обърна глава и процеди:

— Ще трябва да се намери една жена и за касата. — И нечуто изсъска: — Сволоч!

Чавдаров се усмихна и додаде:

— Де го сега оня женомразец Людскан, да чуе, че Вяра е връзка, а Павлина куриер за чета...

В същия миг на вратата леко се почука и Людскан влезе, пребледнял, мълчалив, кимна и се изправи до стената.

Чавдаров повтори шеговито последните си думи. Людскан разтвори очи, ноздрите му трепнаха.

— Д-д-ругарю Радев — заекна той, — къде ще отива госпожата?

— Във Вършец. Четата на Дивия минава границата тия дни.

Людскан поглади косата си и троснато отвърна:

— Н-не, там ще отида аз!

— Не може, Людскане, ти ми трябваш тук!

— Моля, другарю Радев, нека отида аз!... Ще се случи нещо, после... Настоятелно моля!

— Стига, Людскане! Глупости не ща! Ти си уж дисциплиниран!

— Д-д-ругарю Радев! — почти изохка момъкът и сините му очи остро блеснаха.

— Ш-ш-т! — тропна с крак другият. — Казах, стига! — Погледна го намръщен и добави: — Всъщност какво търсиш ти тук?

Людскан преглътна, погледът му отново угасна.

— Ида от служба. Преди половин час се получи дълга телеграма: привечер при опит за арестуване другарят Матей е убит в Нова Загора.

Глухи възклицания изпълниха стаята.

Людскан продължи:

— Успял да изгори цялата си преписка, убил един и ранил трима. Група агенти заминаха веднага с нощния влак.

Лицата бяха побледнели и изострени. Тежко мълчание изпълни стаята. Чавдаров се облегна на стената.

— А-а! Скотове!... И него значи!... Мръсници... мръсници!... Скъпо ще ми го платите!

Дойчинов наведе глава, ръката му треперливо гасеше цигарата. Радев сбърчи лице в свирепа ненавист.

— Още един зачеркнат в списъка... Един от най-потребните... Но за един такъв — десет, сто, хилядо буржоазни мърши са малко! А-а! Почакайте... почакайте, свини със свини!... Ще му направим ние скоро панихида, ще има да я помните — с илюминация и с картечни салюти!... Червата ви ще проплачат!...

После извърна глава към Чавдаров и злобно добави:

— Сега няма ли пак да кажеш — защо бързаме?... Защо не им дадем време да свършат така, един по един, с всинца ни?... Е-ех, вий! Интелигенти!... Да можех, първом от вас бих отървал масите! Философи такива, мекотели!... Сега на работа! Обръчът вече се стяга.

Утре-другиден ще погнат и нас. Веднага резервният член да застъпи мястото на Матей и всичко — точно по дадения план! За мъртвите после ще жалим. Хайде!

И те излязоха на две групи през двата изхода на къщата.

Късно през нощта Вяра се събуди със задавен вик в гърлото. Челото ѝ бе в пот, сърцето лудешки тупаше, цялото ѝ тяло бе изнемощяло и тежко, като парализирано. Някакъв неясен, но дълъг кошмар я бе мачкал.

В стаята беше тъмно и тихо, часовничето на масата тиктакаше, през прозореца влизаше слабият зрак на уличната лампа. Тя размърда изтръпналите си ръце и пое дълбоко дъх. От очите ѝ течаха сълзи, някаква тъмна тревога я изпълваше цяла. Какво се бе случило или имаше да става?...

Тя се дигна, отиде до прозореца, погледна навън. Нищо. Улицата беше безлюдна, небето сиво-черно, по стъклата сълзеше дъжд. Тя бързо облече робата си, метна шал и излезе в коридора. Нещо огромно и неясно се трупаше в нея и непреодолимо я тласкаше напред. Зави към дъното на коридора и спря: прозорчето над вратата на Чавдаров светеше. Той беше буден значи. Тя приближи безшумно и залепи ухо до ключалката. Вътре се чу драскане на кибрит и слабо покашлюване. Тогава, без да мисли, тя чукна на вратата и глухо попита:

— Не спите ли, Чавдаров?... Мога ли да вляза?

— Влезте — отговори мъжът отвътре.

Той бе подпрял възглавниците до стената и лежеше полуизправен, с разкопчана риза и с разрошена коса. Лицето, бледо и повехнало, беше сериозно, скръбно и далечно, като на сомнамбул. Тя премина предпазливо през стаята и седна до нощната масичка. Едва тогаз очите му бързо праметнаха, връщайки се от далечината, и светнаха.

— Защо не спите?... Да не ви боли раната? — наведе се тя над него.

— Малко... Но то не ми пречи... Не ми се спи... Как може да се спи, Добрева?... Всеки час вече е преброен...

— Много се вълнувахте таз вечер... Не биваше така... Насилвате се, бъдете по-спокоен, трябва първом да оздравеете! — Тя неволно

оправи падналия на челото му кичур коси и го поглади по главата.

Той цял потръпна, стисна трескаво ръката ѝ и не отговори. Тя също млъкна и спусна клепачи. Тя виждаше само разтворената бяла яка на ризата и една жила, която бързо тупаше отляво на нежната висока шия. И изведнъж стори ѝ се, че тая синкава вена е част от нея самата, че цялото това голямо, стройно, отделно тяло е било някога нейно, откъснало се е от нея, но все пак е част от плътта ѝ, свързано навеки с нея чрез невидими и неунищожими връзки.

Някъде издълбоко прозвуча неговият глас:

— Ти защо не спиш?... Защо дойде?...

Тя не се учуди никак, че той ѝ говори на „ти“. Напротив, то беше съвсем естествено, като че винаги е било така. Винаги, дори когато едва се познаваха. Дигна тъмните си големи очи и прошепна:

— Не мога и аз... Искам да съм с тебе...

Минутите минаваха така, мълчаливи, дълбоки и значителни, изпълнени с внезапния смисъл на човешкото съществуване, който се открива само веднъж за всеки живот.

Внезапно той взе двете ѝ ръце в своите, притисна ги до гърдите си и каза:

— Чуй... може би всичко това не трябваше да се случва... но аз не съм виновен... не съм!... Ти трябва да ме разбереш!... Не искам... не мога да те лъжа дори в мисълта си... Преди да влезеш, мислех за тях... за жена ми и за малката... и за тебе...

Тя го гледаше право в очите:

— Разбирам...

— С мене скоро ще свършат... с всички ни ще свършат... аз зная това, не се мамя като Радев... Остават ни дни, най-много седмици... Нека тя не узнава това... заради нея и заради малката...

— Разбирам...

— Тя винаги е била далеч от моя същински живот... нека остане така докрай! А тебе... тебе... тебе аз не те жаля... Разбираш ли? — Той изкриви лице в страдалческа гримаса и впи ръка в лакътя ѝ.

— Разбирам — затвори очи със странна усмивка тя.

— Ти си... ти си... аз... аз самият... О, по-рано, по-рано трябваше да те срещна! — изохка глухо той. — Трябваше да живея — не да умирам с тебе...

— Недей! — притисна лице до неговото тя.

Той се бе изправил на леглото, потъмнял от мъка. Върху превръзката на раната се появи малко розово петно.

Тя го облегна отново на възглавницата, наведе се и го погали като дете.

— Недей! — повтори шепнешком тя. — Помисли, ако оцелеем... Ако успеем, Деяне!...

Той бе затворил очи и мрачно отвърна:

— Ще успеем само скъпо да продадем кръвта си... Нищо друго не ни остава.

Тя погледна отново малкото червено петно под рамото му и сърцето ѝ се сви в безпределна милост. Седна на леглото, обхвана с две ръце главата му и приближи лице до неговото. Той я привлече и устните му посрещнаха нейните в дълга, гореща и горчива целувка.

IV

На един от блоковете към „Златните мостове“, под лесничейството, лежах Дойчинов и Вяра. Пролетното слънце прежуряше, земята изпускаше пара. Морената потъваше надолу в сухите хрусталаци на долината. Тук-там по склоновете белееха преспи. По синьото небе бързаха къдриви облаци. Бистра тишина обгръщаше планината.

Дойчинов свали палтото си и запуши. После извърна глава и зачервеното му лице се усмихна.

— Хубаво, а, Верке!...

Вяра не отвърна, легнала възник, с ръце под главата и с кърпичка на лицето. Блузата очертаваше запазените девически гърди, които се дигаха равномерно в дълбоко дихание. На съседния камък Арап дигна глава към господаря си и замаха опашка.

Дойчинов пъргаво скочи, загледа се, изправен и примижал от блясъка, и тихичко задекламира:

*Широка как моя роковая печаль,
как мое безвыходное горе.*

Вяра махна кърпичката, бързо се дигна и викна:

— Какво? Печал ли?... Хайде де, господин Дойчинов! Извинявайте, ама това вече е... глупаво!... Полага се на някой гимназист, който пише стихове, но — вие!... Печал? Я погледнете! Тоя ден, в който всичко крещи от ведрина, от радост, от кипнал живот!...

Тя изведнъж скочи, сви ръце около устата си и извика:

— Е-хо-о-п!

Едно слабо ехо отвърна. Откъм разсадника в отговор се обади мекият глас на флейта, която почваше марш от „Кармен“.

— Браво! — викна Вяра и замаха с ръка нататък. — Ето и Людскан ни поздравлява с подобаваща тържественост!

И като грабна една съчка, отърча при кучето.

— Дръж, Арап! Хайде! — И хукна, подгонена с весел лай от рошавия пес. Направиха няколко кръга тичешком и после се тръшнаха двамата, запъхтени и доволни.

Дойчинов я гледаше усмихнат, забравил укора, забравил стиховете, и не можеше да се откъсне от това опърлено, съживено лице, от тия озарени с дълбока и нова радост очи, от цялата стройна фигурка, стегната, устремена и в същото време тъй неотразимо женствена.

Той набра няколко кукуряка и ѝ ги поднесе.

— Право, Верке, глупости са всички тъжни неща днес.

Гласът на флейтата идеше на тънка струя, ту по-силна, ту по-слаба, един жълт лист падна и сухо прошумоля по камъка.

Дойчинов леко въздъхна.

— И все пак... гледам и мисля: какво ще бъде с нас... или по-право с тебе, да речем — след месец само?...

Тя сви рамене и отговори със затворени очи:

— Не зная и не мисля за това... може да ни няма съвсем... а може да бъде още по-хубаво. Не знам наистина... Зная само, че дотогава всяка минута за мене струва години... — На лицето ѝ цъфна блажена усмивка.

Посивелият мъж замълча, после тихо попита:

— И... щастлива ли си, Верке?...

Момичето го погледна с премежени очи и унесено отвърна:

— Дали съм щастлива?... Ами че аз сега едва усещам, че живея!... Всеки миг, всеки час е пълен със смисъл, нов... и най-хубав. Всичко преди това е било отражение... мираж... не е било... Това, без сама да знам, съм чакала, само това ми е трябвало...

Той се наведе, забулен в дим, и съвсем тихо промълви:

— Толкова ли го обичаш?

Вяра се дигна, погледна го открито и с дълбок грьден глас отговори:

— Да... Повече от себе си... Той е моят мъж, господин Дойчинов.

Дойчинов се размърда и широкото му лице пламна.

— Но... той има семейство, Верке!...

— Ех, вие, господин Дойчинов! — подсмя се тя. — Не се страхувайте, не съм измамено момиче... Има, има жена и дете, зная. Но бъдете спокоен, аз няма да му попреча да носи дълга към семейството си... Дългът — той си е негов... Мене другото ми стига... Другото е всичко. Разбирате ли?

Той я гледаше забъркан и не знаеше какво да отвърне. Тя бе обхванала коленете си, отпуснала глава върху тях — и ветрецът играеше с косите ѝ.

Дойчинов отново плахо се обади:

— Прощавай, Верке, че ти досаждам... Имаш право... Той струва твоята обич... Но той е обречен... Той няма да се спаси... и ти заедно с него... А това... това не може... не бива!

— Аз нямам друг път и друга радост вече, господин учителю!... И това не са сантименталности, повярвайте ми! Докрай с него... все едно — към смърт или към живота... Ето, не знам, разбирате ли, но днес ми се ще да крещя от радост за това, че съм дошла да върша неговата работа! — Тя изведнъж сви вежди, погледна часовничето на ръката си и загрижено продума: — Минава един. Да не се е случило нещо... Никой още не идва...

Дойчинов милваше легналото куче и продължаваше гласно мислите си:

— Чудни създания сте вие, жените. Дай им една идея, някаква отвлечена концепция — цял живот ще я носят, без да влезе в кръвта им, да я въплътят в дело... А посочи им нещо близко, реално, дай им определена задача или, и това е най-важното, досегни сърцето им, тогава — чудеса ще извършат! Тъкмо обратното е с нас, мъжете... И не разбирам вече кое всъщност е по-ценното...

Вяра слушаше с добродушна усмивка.

— Не знам и аз... Може би сте прав. Не ща да философствувам, не ща да разбирам нищо, господин Дойчинов, така ми е най-хубаво!...

В това време откъм разсадника отново се чу флейтата. Сега вече бързо и по-силно долетяха звуците на „La donna e mobile“.

Двамата скочиха, преобразени изведнъж, сериозни и безпокойни.

— Иде! — побледня Вяра.

Бързо извадиха от раниците неща за ядене, постлаха вестници, като туристи, и зачакаха. Очите им трескаво търсеха из пътеките, но

планината беше пуста. Най-последно Дойчинов с длан над челото възкликна:

— Я виж нататък, Верке! Като че иде някой!

Откъм говедарника наистина слизаше човек в тъмно облекло и с раница. От време на време поспираше, оглеждаше внимателно на всички страни и тръгваше отново. Вяра се бе вкаменила, само брадичката ѝ трепереше. Дойчинов нервно смучеше цигарата и пускаше кълба дим. Арап наостри уши и скочи. Дойчинов му извика, прибра го до себе си и когато дигна очи, на няколко крачки от него стоеше почернял, брадясал момък с каскет, под който враждебно блестяха тъмни очи, облечен в кафява куртка, издута отзад, и с тежка раница на гръб. Той се застоя няколко секунди, изгледа ги последователно и рече сухо:

— Добър ден.

Дойчинов отговори на поздрава, Вяра не можа да се обади. Устните ѝ бяха засъхнали, никакъв звук не излизаше от гърлото ѝ.

Човекът попита:

— Този път накъде води?

Вяра направи последно усилие и отговори със схванат глас:

— Той се събира там с другите. Тук е петогълникът...

Чертите на момъка изведнъж се отпуснаха и в погледа му блесна лукава искра.

— А, така ли — наведе се той да свали раницата, — тогава *много здраве от Николинка*.

— От *Николова* ли? — добави Вяра и облекчено въздъхна. — Седнете, другарю...

— ... Владимир — отговори момъкът и се тръшна уморено.

Дойчинов с изумление гледаше тая бърза сцена; най-последно разбра, седна и предложи цигара на госта.

— Дайте по-добре нещо да хапна — рече той. — Не съм ял от вчера. Преспях на Каменното здание, свърших провизиите, а трябва веднага да вървя... Разбрах, че са ме подушили пак, снощи към Бояна.

Той хапна бързо, измъкна от раницата си голям запечатан пакет, прибра провизиите, които му дадоха, и се възлегна за минута.

— Вие ли сте връзката сега, другарко? — обърна се той към Вяра. — Искан да видя някои от другарите...

— Деян щеше да дойде... но е ранен... и той вече е нелегален — избърза Вяра и се зачерви смутена.

— Зная — кимна със стиснати зъби момъкът, — предупредиха ме по пътя, а паднаха ми на ръка и вестници... Тежко ли?...

— Не, за щастие!... След седмица ще му мине.

— Мръсници! Държат се здраво, няма какво да се каже! — процеди отново той. — И по мене стреляха, но не ме улучиха.

— През къде минахте, другарю Владимир? — попита Дойчинов.

— През Емине. В Бургас ме откриха шпиковете. Не помогна фалшивият паспорт... аз съм нелегален от двайсет и трета. Трябваше да се спасява кожата и това тук — посочи той пакета. — Сега да разменим акредитивите, другарко...

— Добрева — каза Вяра.

— Д-р Вяра Добрева?... Познавам ви от писма на наши хора. Драго ми е, че се запознах и лично... Дайте сега докладите и да, вървя. Ето тук са последните инструкции на секретариата и три хиляди долара. Подпишете ми тая разписка. Така. Ето ви разписка и за вашия пакет.

Откъм разсадника се зачу неочаквано скоклива ръченица. Дойчинов и Вяра се спогледаха стреснати. Тя веднага пхна пакета във вътрешния джоб на раницата си и викна:

— Бързайте, другарю!...

— Какво има? — скочи куриерът.

— Нашата охрана ни предупреждава, идат подозрителни лица.

Момъкът мигновено метна раницата, нахлупи каскета и извади от задните си джобове два револвера, които сложи в куртката.

— Кой е пътят за Перник?

— Защо Перник? — извикаха Вяра и Дойчинов.

— През Перник — Трън — на запад.

Те посочиха реката и неспокойни загледаха към височинката, дето Людскан продължаваше упорито „ръченицата“. Момъкът се спускаше вече зад камъните.

— Добър път, другарю! — задавено извика Вяра.

После седнаха и двамата, настръхнали и онемели. Очите им с мъка следяха смаляващата се фигура на момъка, който изчезна най-после зад храстите по реката към Владая. Извиха глави вдясно: слава Богу, още никой не идеше!... Най-после по пътя от Тунелите се

появиха двама души, а пред тях изтича едър полицейски пес. Спряха се и дълго оглеждаха котловината. После завиха към Людскан, бавиха се няколко минути при него и след четвърт час пристигнаха при двамината на камъните.

— Какво правите тук? — попита единият, с мека шапка и с фаворитки, които се спускаха над широки, бръснати челюсти.

— Какво правим — закуваме, както виждате! — спокойно отговори Дойчинов.

— Дайте личните карти! — Другият с каскет и гамаши, пъхнал ръка в джоб, цъкаше плунка през зъби. Арап заръмжа към песа, който с изплезен език гледаше господарите си в очите.

— А вие, моля, можем ли да знаем кои сте! — все тъй сдържано попита Дойчинов, като търсеше картата си.

Човекът се намръщи, изгледа го и отрязва:

— Полиция.

Другият се ухили предизвикателно и цвъкна към уплашения Арап.

Първият провери картите и като ги връщаше, бавно рече:

— Вие да не сте онзи, писателят Дойчинов?...

— Той същият — усмихна се Дойчинов.

Човекът го изгледа отново и добави многозначително:

— Слушайте, господин Дойчинов, туризъм през март не е твърде безопасен... Много сте подранили...

Вяра скочи:

— Какво?... Да не е забранено?...

Дойчинов я хвана за ръката:

— Недей. Верке, моля ти се!

— Искам да кажа, госпожице или мадам, че е по-добре да се прибирате в града... Всякакви хора има сега по планината. — Очите му блеснаха. — И недейте се нервира толкова!

Вяра прехапа устни, взеха раниците и поеха обратно. Полицайте почакаха да отминат, подсвирнаха на кучето и продължиха към „Фонфон“. Отгоре Вяра се извърна и цяла светнала, заскача пред стария човек.

— Ура! Господин Дойчинов! Не са го усетили, отминаха нагоре!

След няколко минути Людскан стана, спусна се по прекия път и ги дочака в Княжево. Свечеряваше, когато приближиха града. При Александровската болница забелязаха някакво особено оживление. Хората бързаха със сериозни, подплашени лица, няколко конни стражари претрополяха в галоп. На платформата някой разказваше: „... Открили ги следобед... Не се предавали... Сега цял взвод стражари обиколиха къщата...“

Прилепен в ъгъла, Людскан ловеше всяка дума, мълчалив, със сбрани вежди и със стиснати устни. Той бе разбрал всичко. При Руския паметник той кимна на двамината да слязат.

— Печатницата! — прошепна с тревога момъкът. Вяра изхълца и се втурна, без да мисли. — Къде? — грубо я дръпна Людскан. — Ти не можеш така да отидеш!... Върви си по-скоро вкъщи!...

Тя блъсна ръката му и го изгледа гневно. Дойчинов не успя да се намеси; Людскан свали мигновено раницата си и изсъска:

— Дай тогаз твоята — и върви!... Аз ще я занеса!...

Тя разбра предпазливостта на момъка и се засрами. Смениха раниците, Людскан тутакси изчезна и те останаха двамата сред улицата. Мъка, страх и едно по-силно от всичко любопитство изпълваше сърцата им, и без да продумат, тръгнаха.

Оживлението растеше. Хората бързаха в една посока, едни — бърбиви и ухилени, други — с неподвижни лица, като сполетени от нещастие. От време на време профучаваше автомобил или отделен конен стражар препускаше в кариер.

Чуваха се безредни, редки гърмежи и тогава тълпата като шибана ускоряваше крачки. Вяра уверено вървеше напред и търсеше преките улички. Колкото приближаваха, толкова повече глухата врява се усиливаше и трясъкът ставаше по-остър. Най-последно излязоха на малкия площад до квартирата на Кръстьо и Янко. Тук беше. В здрачината всичко изглеждаше по-смътно и непознато. Около малката къщица, прилепена с гръб до друга, кордон стражари бе обградил широк празен кръг, зад който групички любопитни шумяха до ъглите на близките къщи. В едина край, задържана от стражарите, пицеше хазайката с пеленаче в ръце. От съседната къща с вайкане и рев две момичета изнасяха през прозорците дюшеци и черги. В съседната уличка лъщяха автомобилите и шлемовете на пожарната команда. Всички очи бяха устремени към двете прозорчета на полуетажа, дето живееха

момчетата. От време на време там със сух трясък светваше изстрел. Хората изведнъж се стъписваха назад и стражарите, с извадени револвери, викаха неразбрано. До двата салкъма и при стената на близката къща някакви фигури на цивилни хора не мърдаха. Вяра и Дойчинов се смесиха в една по-далечна групичка. До тях една старица се кръстеше. Един едър мъж псуваше непрестанно и сочеше с юмрук: „Удрете! Тяхната вяра... Артилерия, артилерия да докарат...“ Внезапно един от цивилните прибягна, залепи се до стената на къщурката и хвърли в прозореца нещо.

— Бомба! — извика навалицата настръхнала и се люшна назад.

В същия миг остър блясък озари прозорците на полуетажа и тресна глух гръм, жените запищяха, полицейска свирка проряза глъчката и веднага настана натегната тишина.

— Пречукаха ги... — се обади тихо някой. Ала едва оня до стената мръдна, и отвътре изхвъркна нещо, и нов, още по-страшен гърмеж екна вън. Човекът безшумно се свлече и падна по очи, един стражар наблизо се хвана за кръста, изрева и клюмна в ръцете на двама души, които го поеха. От разкъсания му хълбок шуртеше кръв. Отнесоха го бързо назад, с мъка извлякоха и другия. Отвътре продължаваха да стрелят ту от единия, ту от другия прозорец. Вечерта бе паднала съвсем и понеже в тоя край нямаше електричество, донесоха пожарникарски факли. Мракът се разкъса и раздвижи, ужасени лица мърдаха като призраци в зловеща фантазмагория. Тогава иззад близкия ъгъл затрака картечница. Тръпка разлюля отново хората и един сподавен вой от ужас премина над главите. Нова бомба като огнен цвят се пукна сред площада. Картечницата спря. В тишината, която настъпи за миг, засвири тръба, после прозвуча суров, ясен глас:

— Предайте се или ще запалим къщата!

Два гърмежа отговориха отвътре. Един човек с факли прибягна до едното прозорче, хвърли ги вътре и тичешком се върна. Друг, от другата страна, направи същото. Слабо зарево освети отвътре прозорците. „Божичко, живи ще ги изгорят!...“ — плачеше старата жена. Едрият мъж закрепця отзад: „Ха така!... Ха така!... Дръжте... дръжте ги сега!...“ В същата минута сред пукота и глъчката, дълбоко, като изпод земята, се зачуха странни звукове — звукове на песен. Ония там, вътре, пееха. Навалицата онемя, вкаменена и настръхнала.

Гърмежите заредяха, замириса на дим и над всичко в настъпилата тишина все по-ясно идеше песента на двамината отвътре:

*Не ти, Боже, на лъжците,
на безчестните тирани,
не ти, идол на глупците...*

„Гра-та-та-та“ — затрака отново картечницата, да заглуши песента. Ала в малките паузи тя излиташе отвътре ведно с езиците пламък, които лижеха вече стените.

Вяра изви безумен поглед наоколо. Истина ли беше всичко това или чудовищен кошмар?... Но тежкият дъх на яростния мъж до нея, вонящ на вино, я опомни. Тя затрепера цяла като в треска. Дръпна Дойчинов за ръката и тръгна.

Огънят се усилваше, топъл дим се носеше из улицата. Внезапно песента млъкна. Чу се гърмеж. Ала след минута вече само един ясен, но слабеещ глас започна отново и продължи:

*Подкрепи и мен ръката,
та кога въстане роба...*

— Янко! — позна гласа Вяра, спря се и нещо я задуши в гърлото. Още един гърмеж — и песента спря, сега вече окончателно. Пламъците бяха обхванали цялата къщурка. Пожарната команда с тръби и звънци пристигаше да угаси пожара. Някъде далеч горяха светлините на града, чужди и безстрастни. Високо в тъмносиньото небе се изряза сребърният сърп на нов месец.

Дойчинов и Вяра вървяха мълчаливи из улиците на другия край. Когато наближиха нейната къща, тя дигна очи, взря се в оцъкления месец и потръпна. Друга някоя вечер той ще гледа също тъй безучастно над тоя дом, опръскан с друга кръв. И нощта ще бъде пак така хубава и далечна, като приказка.

V

Дойчинов продължи, накуцвайки, към своята квартира, нейде при подуенския мост. Въпреки умората едно особено напрежение го тласкаше като пружина при всяка крачка. Нещо вътре в него остро звънтеше, разпокъсани мисли се стрелваха в съзнанието му и угасваха, без да задържи нито една.

— Свърши се... свърши се... свърши се... — машинално повтаряше той, вървейки. Един минувач се обърна и изгледа учудено стария човек, който си приказваше сам. — Свърши се... свърши се... — После изведнъж се спря насред улицата. Далеч с рев и трясък пожарната команда се прибираше. — Свърши ли?... Ах, глупак с глупак! — нахока се сам той. — Кое е свършило?... Та то сега почва!... Сега почва, разбираш ли? — изохка той.

— Е, та? — отвръщаше злобно някой в ушите му. — Нали това чакаше, нали за това цял живот работи, това приготвяше!... Ето го празника — огнен и кървав...

Той стигна замаян до едноетажната къщица с дворче. Това беше единственото му имущество, наследство от покойната съпруга — оная намръщена, болничава жена, за която се бе оженил и с която бе преживял двацет и една години, за да изпълни честно думата, дадена някога през един далечен ден в глухото градче, където учителствуваха заедно. Осем години вече, откак нея я нямаше. Той остана в полуетажа, даваше под наем горните две стаички и живееше така, сам, осигурен с малката пенсия и къщицата.

Горе наемателите се бяха прибрали и навярно спяха. Той отключи долу, облече зимното си палто и седна във вестибюлчето. Отново пред очите му запрелитаха безредни образи и всичко се обърка: планината... облаците... усмихнатото лице на Янко с мъх на горната устна... един стражар, който крещи до пресипване... езици пламък... огромните, страшно разтворени очи на Вяра... Той скочи. Какво ли става сега там, у тях?... Защо я остави сама? „Сама?... Глупости!... — усмихна се криво той и седна. — Тя вече не е сама...“

Той бе забравил... Ами ако са открили и него?... Какво ще стане с нея?... Горещата вълна го заля цял. Той отново скочи.

— Ах, дявол го взел!... Сега за това ли трябва да се мисли?... Сега, когато всеки час земята се къпе в нова човешка кръв на десетки близки и далечни хора... Когато утре може би светът ще приеме нов образ, този, за който те бяха мечтали от толкова години...

Нощта се бе сгъстила. Тъмнината натискаше мозъка. Дойчинов запали лампите в двете стаи и бавно закрачи.

„Нов образ?... Светът?... Човечеството...“ Той изрече гласно тия думи и се учуди: като че не той, а някой друг безстрастно ги бе произнесъл. Колко чуждо звучаха сега те! Думи — съчетания на звуци, безцветни, кухи. Какво имаше зад тях?... „Човечество... L'humanité“ — произнесе той гордата чужда дума, която толкова години грееше пред него като сияние. Той се обърна безпомощно към стените наоколо. От напрашените полици и рафтове, от пода до тавана, го гледаха купища книги, изпълнили половината стая. Книги!... Книги!... Те бяха изяли, бяха сдъвкали с малките си черни зъбчета цялото му съществуване — и от онова свежо, плътно и силно нещо, което бе неговата младост някога, бяха направили тая сива каша, изляна и изсъхнала в плоски, еднакви, досущ еднакви калъпчета... Но защо сега всичко се разбъркваше?...

„Човечеството — освободено и радостно!“ — процитира машинално той някакъв стих. И изведнъж ядно смачка цигарата си и отиде на прага.

Горе проплака дете, заскърца люлка и отново затихна. Човечество?... Кое?... Тоя едър мъж, който вонеше на вино и псуваше: „Живи да ги изгорят!... Тяхната вяра кучешка!...“ Или тия кротки хора, които спяха тук, над него, и събираха лев по лев да отворят бакалница?... Или червеният инструктор с шия на бик?... Или двамата юноши, които лежаха сега в опожарената къща, разкъсани и обгорели?... Човечеството!... Вихров с жадната уста и с очи, които бягат като мишки?... Или студеното лице на Радев?... Или обезобразеният, изтърбушен стражар?... Старият човек горчиво сви устни и въздъхна.

Ами Вяра?... А Деян?... Другите?... И в същия миг една вихрушка го грабна, завъртя и раздруса всичко в съзнанието му. Но наистина, какво ставаше с него?... Де бяха предишното равновесие и

яснота?... Сега той се усещаше разчленен на много отделни парчета, които се бяха разместили и не можеха отново да се сглобят. Какво беше това?... Позорно малодушие ли или обезверяване, напластявано от години и сега неочаквано озъбено насреща му?... Или някакво късно пробуждане на неговото старо, глупаво, сантиментално сърце?...

Той закричи отново с пламнала глава, омаломощен и забъркан. Кучето, пуснало опашка, вървеше в стъпките му и го гледаше уплашено. Ала господарят му не го виждаше. Той взе стол и седна до прага. Минутите минаваха — бързи, задъхани, после по-бавни и по-бавни. Полека-лека тревогата му почна да се уталожва. Той облегна глава на вратата и разсеяно изви очи. Далеч на север две малки звезди блещукаха, изгубени в тъмното небе. Погледът му се застоя на тия немошни светлини в безпределната тъмнина на пространството. И неочаквано до слуха му долетя някакъв смътен, едва доловим звук, някакви глуха, далечна въздишка.

Дойчинов потърка чело и напрегнато се вслуша. Да, да, тиха, беззвучна въздишка. После още една, още друга, много, безброй. Те идеха някъде из дъното на нощта — невидими, безплътни, като тънички лъчи, насочени към него. Все по-ясно той чуваше вече тия хиляди, милиони въздишки на заспалия град, на цялата тъмна земя, отделни човешки стенания, които спираха като във фокус до неговото сърце. Какво искаха, за какво молеха те?... Той кимна с глава: да, да!... Той бе разбрал, той знаеше отдавна вече!... То беше страшната, предвечна самотност на всяка отделно съществуване — на последния бедняк и на охолния щастливец, — безутешната човешка самотност, която прави хората, както бе казал някой, по-далечни един от друг, отколкото звездите. Тая чудовищна самотност, пред която онемяват всички други страдания, която блуждае в пустите смразени пространства на вселената и пици оттам за малко обич и милосърдие...

От двора лъхна хлад. Той отмести стола навътре и едва сега съзря кучето. То се бе изправило на два крака и го гледаше с влажните си очи. Той се наведе, взе го и притисна до гърдите си неговото меко, топло телце.

От заранта ръмеше ситен, студен дъжд. С дигната яка Борис крачеше из разкаляната улица. Върху посърналото лице блестяха очите. Той подсвиркваше, прескачайки локвите, а в главата му се тълпяха тежки и тревожни мисли. Само два дни бяха минали от нещастieto с печатницата, а събитията се трупаха всеки нов час. Цялата страна беше в изострено напрежение. Идеше нещо неминуемо, страшно, и в същото време — непреодолимо любопитно. Пълзяха слухове, смътни, фантастични, и се стопяваха, за да се явят отново около всяка нова случка. Арести, убийства, бомби изпълваха дните и загатваха за друго, неизвестно, но голямо и близко. Всичко имаше някакъв червеникав отблясък — кръв и огън бяха боядисали въздуха, хората и нещата. В тая гъста атмосфера нервите се опваха до скъсване, мисълта добиваше особена острота, готова веднага да се излее в дело.

Момъкът зави няколко улици зад „Мария Луиза“, спря за минута срещу една аптека и се огледа наоколо. Един мъж се бе прислонил от дъжда до срещния електрически кантон. Борис го изгледа подозрително, почака оня да отmine и влезе в аптеката. Вътре нямаше клиенти. Цвета Соколова кимна усмихнато на момъка и пое една рецепта, която той ѝ подаде.

— Слушай, Соколова — шепнешком почна Борис. — Внимавай добре... изглежда, че те следят... Може да е за Деяновата жена, но може и за тебе... Стори ми се, че някой дебнеше преди малко...

Соколова сбра насмешливо вежди и отвърна:

— Само за това ли си дошел?... Можеше по телефона да ми обадиш...

— Никакви телефони вече — подслушват... Има предателство. Людскан ме натовари да те предупредя лично. Някой си Минчев, от студентската секция, бил провокатор...

— А-ах! Подлецът! — с искрящи очи избухна Соколова, смачка рецептата и я хвърли на земята.

— Чакай, чакай, момиче — засмя се Борис, — какво е крива моята рецепта? — И се наведе да я дигне. — Ти го познаваш, струва ми се?...

— Не той... онзи е подлец!...

— Кой?

— Людскан, разбира се, кой!...

Борис се огледа, наведе се намръщен и процеди:

— Ш-ш-т! Мълчи!... Не говори глупости! Людскан не е, нито ще бъде подлец!... Слушай...

— Подлец и провокатор е той!... — отново викна Соколова.

— По-тихо! — дигна ръка Борис. — И слушай: Янко и Кръстьо са издадени от него, никой чужд не знаеше печатницата. А струва ми се, че ти си го завела преди няколко дни там за книгата... Това — едно. Второ — вчера цялата ядка в Университета е арестувана. Трето — изглежда, че той всъщност не е никакъв студент и само за лице се е записал. Такива ни са сведенията... Четвърто — оня ден Павлина Радева е заминала за връзка с Дивия. Без да е натоварен, той тръгнал с нея... Ще видим какво ще излезе и от това. Сега разбра ли?...

Момичето се подпря на шкафа, бяло като стената. Всичко се люшна и завъртя пред очите ѝ. Устните ѝ мигом посиняха. На момъка му дожаля.

— Хайде, успокой се... не си виновна ти, мръсници има навсякъде... Случват се и по-страшни работи. Сега главното е да се обезвреди този негодяй и да се пазите всички. При първия знак ще трябва да се укриеш. Дай ми сега два аспирина и да си вървя, че оня приятел там — кимна той към улицата — като че пак се мярна.

Соколова дигна глава и го погледна с очи, които не виждаха. Устните ѝ с усилие се раздвижиха.

— Кога се връща Павлина?... — продрано запита тя.

— Не знам... Чакай, Людскан като че спомена нещо за довечера... Хайде, довиждане и кураж, Цвето! — засмя се приветливо момъкът и излезе.

Тя не отвърна. Главата ѝ шумеше. Нещата се мерзелееха в мъгла, уличният шум идеше много отдалеч. После постепенно всичко започна да се възвръща. Капки потракваха по стъклата. В задната стая бучеше примус. Ден като всеки ден. Тя стисна зъби и бавно изправи снага. Така значи. Двоен удар. Нищо... Тъй е по-добре. Наведнъж. Но сега тежко на всички, които се изправят насреща ѝ! Тя извърна очи и погледна наоколо си. Студен, остър и зъл, безпощадно зъл поглед.

Вечерта тя излезе от аптеката, увери се, че никой не я следи, и тръгна за гарата. Там тя се настани до един прозорец на бюфета. Сега всичко бе вече уталожено. Някъде назад се бе случило нещо голямо и страшно, един внезапен пожар, който я бе опустошил — но то беше

отдавна, много отдавна. През тия няколко часа тя бе стигнала до предела на живота. И сега чакаше със спокойна, злорада решителност.

Тълпата от ломския влак се изсипа на перона. Накрая, между забързалите пътници, бавно, рамо до рамо, усмихнати един другиму, вървяха Минчев и Радева. Той беше в тренчкот; каскет и кожена чанта под ръка. Младата жена бе забила ръце в джобовете на сиво пътно палто, което очертаваше кръглите ѝ рамене, и светлите коси грееха под малка шапчица. Соколова стана незабелязано и ги проследи до изхода. Той се наклони церемонно, целуна ѝ ръка, пошепна нещо на ухото ѝ, тя закачливо го плесна с ръкавицата си и отърча за трамвая. Дъждът все така ръмеше Минчев дочака следния трамвай и се качи в него. Дебнеща в сянката, Цветана скочи в ремаркетото, прилепи се на предната платформа и заследи. Студентът слезе при Модерен театър, пое на запад по „Цар Симеон“, сетне зави по „Ломска“ и слезе до канала. На петдесет крачки зад него, плъзгайки се край тъмните стени, Соколова вървеше подире му. Той продължи край канала, мина моста на булевард „Ботев“ и тръгна веднага по реката, право на изток. В края тъмнееше безформено корпусът на грамадно здание. Сърцето на момичето заблъска лудешки. Тя затършува из чантичката си, вървейки. Той приближаваше зданието, пред което мърдаше стражар с пушка. Още няколко крачки... може би ще отmine... Още една... още една... Минчев спря при входа, запита нещо, стражарят тропна, отдаде чест, момъкът се застоя една минута, преди да влезе. Облегната на стената и задъхана, Соколова дигна ръка, в която лъсна малък пистолет. В същия миг някакви клещи стиснаха дясната ѝ ръка и я извиха назад. До ухото ѝ изсъска познат шепот:

— С-с-стига г-глупости! Веднага да си вървиш!... Искаш всички да ни пипнат тази нощ?... — Людскан, изникнал от тъмнината зад нея, прибра револвера и я командуваше.

— Веднага! Заобикаляй... оттатък... и върви утре в друга квартира!

Тя се бе опомнила вече, кипна и посегна към него.

— Дай ми оръжието!... Защо ме спря?... Дай револвера!... — яростно изсъска тя. — Аз ще го чакам, като излезе... Не бой се, жива няма да ме хванат!

— Ш-ш-ш! — дръпна я момъкът с железни ръце и я поведе назад. — Какво търсиш ти тук?... Тия работи не са за жени!... Само

пречите... Ако не беше ти, сам щях да свърша с тая гад... — Помълча една минута и язвително добави: — Сега повярва ли?

Тя не отвърна нищо, наведе глава, почувствува се изведнъж изнемощяла, нозете ѝ натезаха като куршум. Людскан ѝ помогна и я поведе полека. При моста тя прилепи лице до мократа желязна греда и беззвучно се затресе в ридания. Той почака да мине тоя пристъп, отвори чантичката ѝ и пъхна парче книга.

— Ето ти адрес за квартирата и новата връзка. Прочети и ги скъсай. От таз вечер всички сме нелегални...

И бързо прекоси към срещната страна.

Беше късно, когато той изкачи стъпалата на грамадно здание, което заемаше цял квартал в центъра на града. Тук имаше кантори, адвокатски писалища, магазини. Няколко входа водеха към различните крила. На един етаж висеше табела: „Холандско-българско дружество за електрически материали“. Тук беше тайната квартира на Богдан Радев. Прокуристът на фирмата, предан партиец, ерген, имаше на разположение за себе си цял апартамент и бе отстъпил две стаи на запасния капитан, който от известно време се криеше. Властта знаеше, че той е зад граница. Жена му живееше сама в малката къща на брата си, адвокат, емигрант отпреди две години. Те се срещаха често тук, а понявга и другаде, в сигурни квартири, дето той отиваше само нощем.

Радев захапа стъкленото си цигаре и нетърпеливо отсече:

— Е, та? Нали говорихме за това вече?... При първия случай ще свършиш с тоя сукин син. Какво има още?...

Людскан заекна повече от друг път, но спокойно и твърдо продължи:

— Има, другарю Радев. Той пристигна тая вечер от Вършец заедно с госпожата... с другарката Радева...

Момъкът бе полуспуснал клепачи и сините му очи гледаха право в очите на Радев. Мъжът премигна, неразбрал в първата минута. Сетне скочи озверял и дигна юмрук:

— Лъжеш!... Мер...

Людскан мигом хвана двете му ръце и процеди настръхнал:

— Другарю Радев, внимавай!... До днес никой не ми е казал лъжец!...

Радев се отскубна от него, блъсна вратата на съседната стая и викна:

— Лина!...

На прага се изправи Радева, усмихната, в бледорозов пенюар и бухнали златни коси, нежна като пастелна рисунка. Бърза сянка мина по лицето ѝ, като съзря Людскана, но веднага се овладя, кимна и продължи да се усмихва.

— Беше ли Минчев с тебе... там?... — със стиснато гърло рече Радев.

— Къде — там? — засмя се галено жената. — На тръгване се видяхме във влака, имал зет във Фердинанд, трябвало да уреждат сметки... А после каза, че и той щял да се връща днес, та ще ми кавалерствува... Какво има?

Радев преглътна и замълча. Лицето му посивя и се нарязва от бръчки.

— Тази сутрин — обади се Людскан през зъби — Дивия е бил обграден към Петрохан...

Радев подскочи като ужилен:

— Отде знаеш?...

— Научих от апаратната. Двама са убити, един ранен и заловен, другите се измъкнали...

Павлина отвори уплашени очи, приближи до Радева и го хвана за ръката:

— Слава Богу, мило, че писмата са вече тук... Но не мога да разбера, какво общо има това с Минчев? — добави с усилие тя.

— Това, госпожа — предизвикателно отвърна Людскан, — че таз вечер направо от гарата господин Минчев отиде в Дирекцията на полицията.

Жената се притисна до Радев, побледняла и съвсем забъркана.

— Може ли... може ли да бъде?...

— Може, госпожа... Аз го видях с очите си... А пък имаше и други...

— Защо го остави, като си го видял? — викна Радев. — На решето бих го направил, скота му н'еден!...

— Попречиха ми... имаше хора... ще ти обясня друг път, другарю Радев...

Радев обърна сбърченото си лице към момъка.

— Добре. Станалото — станало. Няма време за хленч. Всички нелегални квартири да са готови. Хората да се предупредят. Ще

наредиш да се раздаде от склад в оръжие на всички ядра. Утре заран ще влезеш във връзка с Чавдарова. Свободен си.

Когато Людскан излезе, Радев приближи жена си, стисна силно китката на ръката ѝ и глухо рече:

— Какво значи всичко това, Лина?... Какво значи това, кажи!

Жената отстъпи крачка и повтори със своя пеещ глас:

— Какво значи това?... Кое, моля ти се?... Че Минчев ме е съпровождал във влака?... Ха-ха-ха! — разсмя се тя неочаквано. — Мило, мило мое, ревниво момче!... Нима ти наистина можеш да допуснеш макар и за минута, че подобни хлапетии могат да бъдат опасни за тебе?... Ти, ти, ти, глупаво, ревниво момче! — притисна се тя до него.

— Не това... не това... — смутен и ядосан отвърна Радев. — Но той е провокатор, предател, мръсник!...

Тя се дръпна и бързо отвърна:

— Та аз ли съм виновна за това?... Отде можех да зная?... Преди пет дни вие всички с възторг го приехте — днес вече го осъждате на смърт като предател!... Наистина аз почвам да не разбирам...

— Няма нищо за неразбиране, Лина — раздразнено прекъсна мъжът, — конспирация така не се прави... Този негодяй ни струва вече твърде много! Кой знае какво още има да пакости!...

Той се отпусна на стола, свали очилата си и потърка възпалените от умора очи. Младата жена се плъзна безшумно и седна на коленете му.

— Е, какво?... — пригали се тя до лицето му. — Нека пакости!... Какво от това?... Ти знаеш, че аз не се боя! Колкото по-зле, толкова по-добре, нали?... От днес вече и аз съм като тебе — с примка на шията!...

Тя се притисна по-силно. Младата ѝ гръд се залепи до сърцето му.

— Кажи, ти не ми се сърдиш, нали?... — продължаваше тя напевно и тънкият мирис на току-що изкълпано тяло влизаше в него като парлива наркоза.

Да се сърди?... Как ще се сърди на това голямо дете, което лежеше в ръцете му!... Да се сърди?... О, как беше уморен той и каква пълна, бездънна почивка беше това младо, свежо и сладко тяло!... Той дигна нежно главата ѝ и се наклони: в нейните очи — близки, големи,

сиви, дето пламтяха и угасваха безброй синкави и сребристи
пламъчета, се топеше сега без остатък всичко — всичко, което беше
извън нея.

VI

Чавдаров преглеждаше куп книжа, късаше и ги носеше в кухнята да изгорят. Той бе остригал ниско косата си, обръснал мустаците и сега върху бледното, почти юношеско лице, изпъкваха само скулите и издадената брада.

Наведена над едно куфарче, Вяра нареждаше вътре дрехи и книжа. От време на време надничаше през прозореца и поглеждаше часовничето.

Чавдаров привърши работата си и стана.

— Все още не мога да разбера — прозвуча плахо гласът му — как не са дошли досега тук!... Или оня мерзавец не е успял да докладва всичко...

— Но нали той не знае, че ти си тук!... — дигна глава Вяра и на лицето ѝ се отрази едва сдържана тревога. — Слава Богу, че това поне не знае!...

— Мислиш ли?... Ами другите — Богдан, Людскан? Тях защо оставят?... Уверен съм, че знаят, но не бързат. Имат някакъв план... искат навярно всички заедно да ни пипнат... Само че ще видим кой кого ще надхитри!...

Вяра затвори куфарчето, изправи се и разтърси коси:

— И това е готово.

Вън силно се иззвъни. Чу се тежък тропот, глъчка и след минута Мика въведе в стаята побелял човек, който се подпираше на бастун, а в другата ръка носеше нещо завито в траурна кърпа.

Чавдаров не успя да мине в другата стая и остана с гримаса на недоумение и досада. Вяра стремително се втурна към стареца.

— Вуйчо!... — Прегърна го, наведе се да целуне ръка и изведнъж гласът ѝ се пресече: — Кога... пристигна?

Човекът бе едър, кръвен, с остра, побеляла брадичка, в старо позеленяло пардесю и с изтъркана шапка, дишаше тежко като астматик, със зачервени и блуждаещи очи. В цялата му фигура имаше нещо овехтяло, старчески жалко.

— Седни, седни, вуйчо! Тебе не ти е добре... — преведе го грижливо към ъгъла тя.

Старецът се тръшна на кушетката и изпъшка продължително. Сложи на коленете си вързопчето и спря мътен поглед неподвижно. Вяра посочи с глава към Чавдарова и промълви:

— Това е... годеникът ми... Деяне — вуйчо Иван... бащата на Янко...

При последните думи грамадното тяло на новодошлия се затресе цяло, лицето му се събра в безброй ситни бръчки и едно изхлипване се чу като зловец, лудешки кикот. Старецът подскочаше в спазми и безутешно отчаяние. Дватамата млади хора мълчаха смутени и потиснати. Чавдаров захапа устни, Вяра бе извила встрани пълни със сълзи очи. През отворения прозорец влезе една пчела, бръмна, завъртя се из стаята и изхвъркна. Въздухът натежня и не можеше да се диша.

Когато пристъпът затихна, старецът избърса очи и хълцайки, протегна две жилести ръце към Вяра.

— Де е детето ми, Верке?... Кажи де? Защо загина?... Кой го подлъга, та отиде като цвете?... Кой?...

Вяра се наведе и хвана ръката му.

— Успокой се, вуйчо!... Знам какво ти е... знам... Но моля ти се, успокой се, не можем го върна вече...

— Откраднаха рожбата ми, чувате ли!... Чуваш ли, Боже, отгоре!... — Той заудря глава о стената и продължи да риде в безпаметство... — О-о-о!... Златното ми момче откраднаха... разбойници, кучета побеснели... Проклети, проклети да са!...

— Чакай, вуйчо — прихвана го през раменете Вяра, — недей така!...

Но старецът не чуваше, обсебен от нов пристъп на мъката си.

— На кого трябваше тоз курбан?... Защо взеха млад ината му?... Нас, с майка му, да беше прибрал, Господи, него да беше оставил... Да ходим сега като безумни и костите му да не можем да приберем!

Той разгъна вързопчето на коленете си и извади полуобгоряла ученическа шапка с кокарда. Притисна я до гърдите си и занарежда:

— Това е всичкото... Големият отиде във войната... от него и толкоз не остана... този ни беше едничкият...

Изведнъж затихна, погледът му се застоя на кокардата и заговори като в сън:

— Искаше да стане моряк... не го пуснах... страх ме беше от морето... кандърдисах го да учи механика... Инженер щях да го правя... — И отново изрида: — Янко, чедо, барем мъките твои, синко, да можех да взема!...

Чавдаров дигна глава и тихо се обади:

— Не скърбете поне за това, господине: Янко умря като истински революционер. Трябва да бъдете горд с такъв син!...

Бащата цял се изви към него и една-две секунди го гледа със замъглени очи, сякаш правеше усилие да го види. Сетне, внезапно проумял, обърна глава към Вяра и стаята се изпълни с глухи, скрипящи звуци. Тръпка мина по тялото му, лицето му се сбра от нечакан ужас и погнуса. Той изхлипа:

— А-а-а!... Тъй!... Тъй!... Значи, ваша милост... и ти, Верке... Ха!... — изхълца той. — А пък аз идех тук да си изплача!... Господи, помогни ми да не се побъркам!... — Стана, олюлявайки се, и нашироко се прекръсти.

Вяра зачупи ръце към него.

— Вуйчо!...

Старецът изведнъж се дръпна назад, изправи се грамаден, пораснал до потона:

— Назад!... Не те искам!... Убийци!... Убийци!...

Чавдаров скочи, намръщен и побледнял.

— Стига, старче! Разбираме, че ти е тежко... Но недей скверни подвига на Янко. Ние обичахме твоя син, не мисли, че и нас не ни боли...

— Какво?... Какво?... — викна човекът. — Обичахте ли? Ей я вашата обич, зверове: куршум и огън... И ти, Вяро, кръщелничето си!... — Той хвана главата си и отново се тръшна върху кушетката обезсилен. Те мълчаха, не смеейки да го погледнат. Времето минаваше. Старецът затихна, забравил вече къде е. Той гладеше с разтреперана ръка фуражката и мълвеше като песен, заклатен унесено: — Как ще се върна при майка ти?... Какво ще й занеса от тебе, синко?... Какво да й кажа? Какво?...

Чавдаров непредпазливо се обади:

— Кажи й, че нейният син умря за доброто на другите... за всички... Нали сте християни уж!...

Сега старецът пламна от нова, яростна мъка. Очите му горяха безумно, брадата и косите разрошени, гръмовитите думи падаха като снаряди, точно в целта.

— Другите ли?... Другите?... Та какво ми трябва мен другите, когато него го няма?... Светът на рай да се обърне, нали моето момче го няма!...

— Той не мислеше като тебе, старче, и затова умря с радост.

Бащата скочи.

— Мълчи!... Мълчи!... Какво разбираше това дете, човече!... Осемнайсет години само, пъпка!... Знаеш ли какво щеше да мисли на твоите години?... Кой ти даде право днес да го убиваш?...

— Престани най-после, старче! — не се стърпя Чавдаров. — Твоя син, както хиляди други ги убива тоя престъпен строй, тази държава, на която ти служиш като охранено псе...

Вяра дръпна ръкава на Чавдарова.

— Деяне!...

Момъкът се опомни, погледна сивите, цели в кръпки обуца на стария съдилищен архивар, орфаните дрехи — и млъкна веднага. В миг някаква мътна вълна заля всичко, думите изгубиха смисъл, животът се лиши от всякакъв вкус и стана противен до потърсване.

Чавдаров скочи, мина мълчалив няколко пъти из стаята й добави отпаднало:

— Не можем се разбра ние с тебе, дядо! Но стига, не бива днес да се караме... Поне зарад паметта на Янко... Пътищата ни са различни...

Старецът ги изгледа двамата — млади, един до друг, изправени насреща му, и мъката му отново преля:

— Пътища — за живите!... Защо го изпратихте него по онзи път, отдето няма връщане?... А вие останахте, окаяници!...

Това изплющя като камшик по лицата на двамината.

— Бъди спокоен, старче — мрачно отвърна Деян, — и нашият ред иде. Днес или утре и нас това чака...

— По-скоро!... По-скоро да ви изтребят, антихристи! Кръвта на тез деца да ви удави!... Моята рожба няма да оживее, знам, но други бащи и майки да не късат коси... Проклети, проклети да сте! Убийци!...

Той грабна вързопчето с фуражката, заклати се към вратата и излезе, без да се обърне. Отвън се чува сипкавото дишане и тропотът на бастуна. После бавните и тежки стъпки минаха под прозорците. После всичко затихна.

Колко време бе минало?... Те седяха онемели, потънали в тъпо равнодушие и безпределна умора. Някакъв поток, бавен и гъст, ги влечеше нанякъде и те се бяха изоставили така, без мисъл, без желаниа, без трепет. Все едно къде, към някаква глуха страна, дето всичко е угаснало...

На вратата се почука. Мика се обади отвън:

— Файтонът дойде, Верке.

Едва сега Вяра се събуди. Изведнъж един безумен страх я прониза като ток: ами ако старецът съобщи на първия стражар за Деяна?... Тя скочи, забравила всичко друго, и отиде при Чавдаров.

— Хайде, иди да се облечеш. Аз ще дойда да наглася превръзката.

Мика, облечена за път, сложи във файтона, който чакаше пред вратата, малкото куфарче и две одеяла.

В стаята до кухнята Чавдаров даваше последните си нареждания:

— Запомни, нали? Съобщения чрез тютюневата будка на Цено. Людскан, когато може, ще те обикаля. След десетина дни, ако всичко е добре, аз съм пак тука. Ако акцията бъде по-рано, вярвам, ще ме предупредят.

Тя го гледаше безмълвно с огромни, пълни с обич и тревога очи. Той я привлече до себе си, притисна главата ѝ до гърдите си и остана така една минута. После си спомни нещо:

— И... моля ти се, погрижи се за малката. Ако трябва, повикайте консилиум... А сега, както казах, за да не се усъмнят, отгук отиваме в болницата. Автомобилът сигурно чака при входа. Изляза ли от София веднъж, всичко е наред. Ето и личната карта. Така. Хайде.

След няколко минути по стъпалата слезе, подкрепян от Вяра и Мика, един пощенски чиновник във вехти униформени дрехи, със забинтована глава, от която се виждаше само едното око и част от устата, в шинел и шал отгоре. Настаниха го във файтона и сложиха на коленете му одеяло.

Вяра дръпна настрана старата жена и за стотен път ѝ повтори:

— Манол, запомни ли, Манол Кръстанов? Твой сродник, водиш го в болницата. А после си отивате в Самоков.

Мика кимна, целуна Вяра и седна във файтона. Камшикът плесна, Чавдаров отвори око и махна с ръка. На ъгъла колата закриви и изчезна.

Изведнъж времето спря, къщата онемя, останала като че без душа. Вяра се разхождаше безцелно из стая в стая, като сянка, склучила ръце, обзета от внезапна треска. Всичко от тоя дълъг и пълен със събития ден се бе отместило назад, потънало вдън земя, и оставаше само една остра, нестихваща тревога. Навън денят се усмихваше, златист и бистър. Гърмоляха далеч коля, проскърцваха трамваи, една двойка бавно отиваше към градината... Закована на кушетката, тя стискаше с длани слепите си очи. Какво ли ставаше сега там, оттатък, в тоя чужд и враждебен град? Дали всичко е минало благополучно? Ами ако са го открили?... Тя скочи, отново тръгна из стаите, погледна часовничето. Само един час бе изтекъл. Върна се пак, грохнала от мъка. Да мине поне още малко време — ще излезе, ще ходи, ще слуша, да разбере нещо!... Отиде до прозореца. Свечеряваше. На ъгъла бе спряла каруца и от долния етаж, през другия вход, товареха бали хартия. Задрънкаха ключове, колата потегли тежко и заглъхна. От дъното на булеварда се зададоха с викове вестникопродавчета: „Вестник «Новини» — второ издание...“ Вяра се наведе задъхана. „„Новини» — второ издание! Бомбата в Ючбунар!“ — викаха децата. Тя въздъхна облекчено. Слава Богу!... Вестникарчетата стигнаха до къщата и спряха да си преброят парите. Бяха две: едното десет-дванайсетгодишен хлапак, другото едва петшестгодишно дете, с тънки като пръчки боси крака и с вързано пръстче на единия.

Големият, сериозен и строг, броеше левчетата.

— Пък аз знам — продължаваше почнатия разговор малкото — хе там една кооперация, дето дават хляба седем лева... Ама цяло кило, хей... Да ти я покажа, ако искаш.

— Хайде — изкомандува големият, без да го чува, — че закъсняхме! — И хукна отново. — „Новини“! Второ издание!

Малкото пое, накуцвайки, подире му.

Тя слушаше отгоре и неочаквано усети, че очите ѝ овлажняват. Тоя малък човек не само печелеше хляба си, ами имаше вече и опита на възрастен!... Господи, колко тъжно нещо е животът!...

Тя погледна пак часа. Време бе. Облече се и тъкмо на излизане по стълбата се чуха стъпките на Дойчинов. Лицето му бе съсредоточено, той почти не се усмихна и веднага шепнешком я запита:

— Всичко в ред ли е тука?

— Защо? Какво има?... — изхриптя Вяра.

— Хукнали са пак из целия град. Неколцина нови са арестувани. А одеве ми се стори, че видях Мика, та рекох да дойда да проверя.

— Къде? Кога?... — облегна се на стената и простена момичето.

— Чакай де — какво ти стана? Нищо особено няма... Бях следобед към четвъртия километър. По шосето няколко пъти ми искаха личната карта. Като се връщах, гледам, спрял автомобил, проверяваха пътниците. Стори ми се, че съзрях вътре Мика и някакъв превързан човек. Докато се приближа, пуснаха ги и колата отиде... Припознал съм се сигурно.

Вяра дълбоко въздъхна, сетне бавно се изправи и изведнъж се хвърли на шията на Дойчинов.

— Слава Богу, слава Богу! Благодаря ви, господин Дойчинов!

— Чакай, какво е станало, кажи?

— Деян е вече далеч оттук и на сигурно място... поне за няколко дни, господин Дойчинов!... Това е! Разбрахте ли?... Сега нека заповядат тук, нека арестуват! Няма за какво да се боя!...

VII

Дните се нижат, без да оставят никаква диря след себе си — светли, едни и същи, празни. Разцъфват сутрин като прозрачни сини цветове, привечер гаснат в мекия звън на предвеликденски камбани. Всеки час тя има чувството на неприятна пустота, която носи навсякъде със себе си, дето и да бъде. Една черта отделя неспокойното досегашно време от това ново съществуване, на което са изсмукали всички сокове. Градът има друг образ, равнодушно-чужд. Къщата е неприветлива, забравена от всички, които я изпълваха с бодър и бърз живот. Къде са те? Като че изведнъж всички изчезнаха вдън земя. Соколова, Людскан, Вихров, Павлина?... Тя усеща още присъствието им, но те са невидими. Тя почти не говори с никого. Понякога само някоя рядка пациентка, която надълго обяснява болката си. И привечер Дойчинов, който пристига с кучето и със сноп пъстри лалета в ръка. Седят до прозореца и мълчат. Няма какво и да се говори. Едно внезапно затишие е настъпило: няма събития, няма новини из вестниците. Само неясно, остро очакване. Тя продължава да върши всичко с механическа акуратност, като автомат. Движи се из улиците, работи, говори, усмихва се. Но цялата ѝ фигура носи печата на друго, чуждо съществуване. Тя върви замаяна, като че слуша нещо далечно. Какво? Тя не знае. Тя само чака. Ден след ден.

Един ден тя намери в тютюнджийската будка писмо от Чавдарова. Няколко думи, без място, без дата. Той беше в безопасност и здрав. Светнала и лека, тя се връщаше вкъщи. На един ъгъл съзря Минчев. Група мъже бяха спрели до пращен автомобил и момъкът с червена фуражка, както винаги строен и стегнат, който разговаряше с тях, дълбоко и усмихнато я поздрави. В първия миг тя не можа да съобрази, кимна и тутакси гореща вълна от срам и озлобение я попари до корена на косите ѝ. Тя спря, кипнала от внезапна дързост, обърна се и предизвикателно го изгледа. В ъгъла на устата му димеше цигара.

Той изви присвитите си хубави очи, все така усмихнат, и продължи да разговаря. Тя отмина, яростна от безсилие. Защо не идваха у нея? Той знаеше, това личеше в очите му. Той е донесъл, без съмнение. Какво чакаха още? Или дебнеха като сигурен дивеч?... „А-а! Почакайте, почакайте, приятели!...“ — стисна зъби тя. Какво? Не знаеше, разбира се. Но ония, другите, невидимите, те ще ви покажат, мръсници!...

Тя мина така няколко улици, упоена от предвкушване на разплатата. При Градската градина насреща ѝ идеше Катя, гърбавата приятелка на Вихрова. Възбудена и радостна от тая нова среща, Вяра спря и викна:

— Здравей, Катя! Откога не съм те виждала!... Защо не идваш!

Некрасивото бледо лице на девойката се наведе и тя не отговори.

Вяра продължаваше все така шумно:

— Защо не ми дойдете двамата? Много ще ми бъде драго! Какво прави Вихров, и него отдавна не съм виждала?...

Момичето дигна глава и със стеснение отвърна:

— Той не е тука... Замина.

— Къде замина?...

— Зад граница... Сега е във Виена.

— Тъй ли?... — учуди се Вяра. — Че защо? И... как? Да не е забогатял неочаквано? — засмя се тя.

— Замина — с мъка говореше момичето, — ставало опасно за него. Боеше се да не го арестуват... след печатницата... Казваше, че го следели...

Вяра все повече недоумяваше:

— Но защо? Ами че той не бе замесен в нищо! Той дори не е член на партията! Е, ами как, контрабанда ли?...

— Не. Три дни се кри у мене. Сетне разбра, че не го търсят, но смяташе, че непременно и скоро ще го хванат... По Коледа още аз бях извадила паспорти за двама ни. Щяхме да заминем в чужбина... Аз имах малко спестени пари... а там щяхме да търсим работа...

Тя спря, усмихна се тъжно и преглътна.

Наежена, със сбрани вежди, Вяра нямаше търпение:

— После... После?...

— После — нищо... Той взе паспорта си, дадох му пари... и замина сам...

— Защо не тръгна и ти?...

— Така искаше той... Пък и парите бяха намалели... Казваше, че ще ми пише да отида, като се настани той...

Тя се преви и малката гърбица, иначе едва забележима, сега ясно изпъкна. Извади от чантичката си плик с чужда марка и го подаде на Вяра.

— А вчера получих това... Писано е във влака още... Чети...

Вяра грабна писмото, прочете го бързо и тропна от негодувание.

— И той ли?... Ах, негодник с негодник!... „Конфликти във възгледите“... „класови предрасъдъци“... „свободата на художник и революционер“... Ф-у-у! Каква мизерия! — потръпна тя от отвращение. — Революционер, който бяга, без да го гонят... Хрантутник... и крадец!...

Момичето стоеше насреща ѝ със замръзнало изражение на безпомощност. Вяра хвана ръката ѝ.

— Бедничката!... Бедничката!... — Сетне разтърси глава и ядно добави: — Вземи се в ръце, Катя! Не давай повече от себе си. Плюй и отмени!... Ах, мерзавците не са само оттатък!... Но ти не се отпусчай! И ела, още тия дни ела у мене!

През нощта тя дълго не можа да заспи. Тинеста утайка се плакнеше вътре в нея, някой цинично я бе оскърбил. Искаше ѝ се да плаче. Защо, защо тъкмо сега беше сама?... Тя не можеше така, органически тя не можеше да понася всичко грозно, нечисто и безчестно. То оскърбяваше чувството ѝ за справедливост и хармония. За да живее, ней беше потребно непосредствено да осезава наоколо онова, което сама носеше в себе си. Де бяха смелите, открити лица, изпълнени с огън, сърцата, готови за жертва?... Бяха ли съществували наистина, или тя си ги бе измислила?... На заранта стана смазана, като болна, и чак до следния ден остана така, люляна в някаква мътна горчицина. Следобед взе лекарската чанта и излезе. Бяха я повикали бързо при една родилка в железничарския квартал. Тя вървеше апатично и не забелязваше особеното оживление по улиците. Хора се сбираха по тротоарите, притичваха от дюкян до дюкян, лицата бяха удължени и уплашени. От едно кафене пред нея изскочи Борис. Спря, огледа се и бързо прошепна:

— Научи ли?...

Той бе съвсем променен, жълт, с треперещи устни и с мрачни очи. Никога тя не бе го виждала такъв. Тя радостно бе му подала ръка

и сега това съсредоточено, строго лице пресече усмивката ѝ.

— Какво?... Нищо не зная!

— Преди час в царския влак на Казичане е избухнала адска машина. Несполучливо... Това е знакът сигурно... Началото на края...

Вяра прехапа устни. Тялото ѝ се изпъна като вдървено.

— Чакай!... — хвана момъка за ръкава тя. — Кажи, разправи повече!...

Той неохотно продължи:

— Какво повече?... Нали утре царят открива новата линия в Тракия... Две минути преди качването му във влака избухва... Въпреки туй той заминал. А сега, след половин час, тръгва друг специален влак с министри, депутати, гости — пак за там. Това е всичко.

Той стисна ръката ѝ и изчезна между минувачите...

Тя пое трескаво към къщата, дето я чакаха, тласкана от внезапен прилив на енергия, след равнодушието допреди малко. Сърцето ѝ запушваше гърлото. Радост?... Страх?... Тя не можеше да си даде сметка за нищо и бързаше, като че ли носена от странни сили. При една група мъже тя поспря и даде ухо. Нищо не можа да чуе, отново пое, забравила вече накъде върви. Постепенно съзнанието ѝ почна да се избистря. „Началото на края...“ — каза Борис. Край?... Какъв край?... Чий?... На света, на стария прогнил, престъпен свят?... Или край за ония, другите, невидимите?... Край за Деяна, за Цвета, за Бориса... за нея самата?...

По „Гробарска“ завиваше бедно погребение: болнична кола с поп на капрата, а след колата само един стар, дрипав мъж, с калпак в ръка и накуцващ. Човекът с усилие вървеше след бързащата кола, коларят шибаше конете и малката процесия потъна в златистия прах на улицата. Вяра машинално я проследи с поглед. Край?... Ето края. Господи! Колко малко е човешкото сърце за милостта към цял свят!

В тоя миг някакъв страшен, глух гръм разцепи въздуха. Земята се разтресе и протътна тежко. Вляво, в дъното на булеварда, изникна внезапно бърз жълто-сив облак и почна да расте към небето. Минувачите спряха стреснати и се извърнаха веднага. Други хукнаха нататък. Вяра също ускори крачки. От вратите, от страничните улички, отвсякъде наизлизаха хора, питаха се набързо и тичешком се втурваха нагоре. Някой викна: „На гарата!... На гарата!...“ Докато разберат

какво се е случило, оттам профучаха бясно един след друг два автомобила, няколко файтона, а в далечината се понесоха викове и писъци. Сега вече всички тук тичаха към гарата. Увлечена от тълпата, която растеше всеки миг, Вяра, стиснала в ръка чантата, тичаше с всички. Отсреща се втурнаха други с изскочили от ужас очи, бели като платно, мъже, размахали ръце, бърбреци несвързано, жени, които пищяха:

— Изгинаха!... Отидоха!...

— Страхотия, майчице!...

— Бомба хвърлиха!...

— Всички... затрупаха всички!...

Откъм града вече препускаше в кариер конна стража. Нещо страхотно бе станало. Премина файтон с прострян вътре мъж без шапка, със заляно от кръв лице, прегърнат от момиче в светли дрехи, което гледаше като безумно. По-нататък, хванат под ръка от двамина, пристъпваше, олюлявайки се, друг, цял покрит със сиво-бял прах, като изсъхнала глинена фигура. Профуча автомобил с двама души, които крепяха млада жена с увиснала, неестествено бяла глава. Ситен прах падаше от небето и затулваше слънцето.

Вяра потъна в навалищата на площада пред гарата. Паниката тук бе обзела всички и от тая тълпа, която търсеше пощада, се издигаха вопли, въздишки и писъци като из преизподня. Някой викаше: „Доктор!... По-скоро доктор!“ Друг кряскаше: „Път! Направете път!...“ Някъде с трясък падаха стъкла. Жени с рев търсеха децата си. Над покрива се показва пламък и гъст дим се смеси с праха, който се сипеше над сградата. А оттам все излизаха и излизаха обезобразени, бели като мъртъвци хора, пълзяха, молеха за помощ, други мълчаха зловещо, увиснали като вързопи в ръцете на ония, които ги изнасяха...

Сега вече тя бе разбрала. Специалният влак на министри, депутати и гости бе хвърлен във въздуха. Това бе вторият сигнал за общата акция. Военният център действуваше. „Началото на края...“ Вяра спря за секунда и бърза като мълния мисъл я прониза. Какво прави тя сега тук?... Нейното място е другаде. Тя поиска да се върне. Но в това време тълпата я блъсна, един стражар викна: „Там... в превързочната... в чакалнята...“ — и тя се обърна. Баща с разкъсани дрехи и цял засипан с вар, носеше в прегръдките си десетинагодишно момченце, което стенеше без глас, с увиснали, пречупени като на кукла

крачка. Без да мисли, тя тръгна подире им. Стигна заедно с тях до помещението, превърнато на превързочна, дето бяха наслагани по пейките окървавени хора. Двамина мъже по ръкави превързваха набързо и изпращаха носилки навън. Тя мигом свали палтото си, извади от чантата памук и бинтове и се изправи пред бащата.

— Дайте детето тук... аз съм лекарка!

Единият от двамината лекари се извърна случайно, съгледа я и спря за минута, като се взираше в нея. Вяра го погледна, без да разбира, и се наведе над детето. Лекарят учудено и зло смръщи вежди, сви рамене и се обърна. Внасяха един едър офицер с разкъсани гърди, чийто мундир бе напоен с кръв. Една жена се строполи на земята. Отвън площадът ехтеше от тропот, викове и команди. А тук носеха и носеха нови, още живи и охкащи, други, онемели вече, хора, засипани със сив прах, неузнаваеми и странни като злоещи восъчни фигури в някакъв музей на страхотии.

Градът е замрял от ужас и растяща тревога. Улиците пустеят, рулетките бързо се спускат, по кръстопътищата стърчат въоръжени хора. Една страшна неизвестност виси в синята слънчева привечер. Какво има още да става?

Като от друг свят прозвучава бистрият звън на семинарските камбани.

В една от стаите на „Холандско-българското д-во за електрически материали“ непрекъснато крачи напред-назад мъж. Голата му глава е малко издадена, като че се вглежда в нещо, очите са остро свити зад роговите очила. От време на време спира до прозореца, дига края на завесата и гледа. Тясната уличка е безлюдна. Някой рядък минувач бързо завие с наведена глава или слугиня отърчи с хляб под мишница. Човекът отново закрачва, вади всяка минута часовника си. Повече от час вече!... Защо никой не се обажда?... Никой не иде?... Какво става вън?... Отново тръгва, тежко и отмерено, напред-назад, напред-назад.

Долу шумно се затваря врата. Той спира, задъхан от вълнение. След малко прокуристът на фирмата влиза в стаята. Мълчи. Радев се втурва към него.

— Казвай!...

Човекът свива рамене. Мургавото му лице с чип нос и с подрязани мустаци е смутено.

— Нищо.

Радев вика раздразнен.

— Как нищо?... Не са взели още пощата?... Участъците?... Казармите?...

Прокуристът отново дига рамене.

— Не мога и аз да разбера, другарю Радев, защо се бавят?... Улиците са пълни вече със стража и войска... Какво чакат още?... Само една група, десетина души, отиваха към Дирекцията на полицията... но още по пътя ги изловиха...

Радев тръшна на земята пиринченото преспание.

— Мерзавци!... Предатели!... Де е Людскан?... Де е Чавдаров?... Филип?... Де са бойните ядра?... Или трябва аз да ги събирам?

Той дръпна чекмеджето и грабна два револвера. Другият го спря.

— Чакай, другарю Радев! Не така безразсъдно!... На първия ъгъл още ще те хванат...

Радев изкриви лице в мъчителна гримаса.

— А Павлина?... Павлина?... Защо поне тя не идва?...

Някъде наблизко изтрещяха изстрели. Един, два, три. После още няколко.

Двамата мъже се спогледаха обнадеждени. Челото на Радев се проясни. Отново настъпи тишина.

— Войнов! — изкомандува Радев. — Телефонът! Искай Брънчев, връзката!

— Опасно е, другарю Радев! Да почакаме... Все някой ще прибегне дотук и ще узнаем...

— Искай Брънчев! — крещи Радев.

Войнов отива в другата стая. Когато се връща, ъглите на устните му треперят.

— Никой не отговаря, телефоните са прекъснати.

Радев оглежда наоколо с безумни очи.

— Тогава... последното... Искай деветдесет деветдесет. Централата... уговорения номер... Там е Благой, наш човек... Питай какво става тук и долу... в провинцията.

Мъжът отново излиза и се връща настръхнал.

— Другарю Радев... изглежда, всичко е загубено... Обади се някакъв майор... Почтата е в ръцете на военните...

По прозорците гасне жълтият заник. В стаята тъмнее. Войнов безшумно затваря вратата и се измъква през един от изходите на грамадното здание. Радев отново тръгва напред-назад из здрачената стая.

... Тя върви из някаква тъмна равнина, без път и без посока. Никой няма наоколо ѝ, тя е сама, съвсем сама в мрака, но усеща, че някой дебне зад гърба ѝ. Тя ускорява хода си, но краката ѝ затъват в тинеста земя, която я дърпа като с ръце надолу. Колкото по бърза, толкова по-мъчно е да върви. И оня, който дебне невидим зад нея, приближава. Тя почва да бяга, но с ужас разбира, че тъпче все на едно и също място. Гореща пот я облива, изобилна, гъста, залепва дрехите по тялото ѝ и ги омотава около нозете ѝ. Тя не може да върви и изведнъж забелязва, че земята, по която стъпва, е изчезнала и сега газии из нещо топло, лепкаво и противно. В тъмнината, която я обикаля, тя не може да съзре какво е това. Но то постепенно расте, издига се до коленете ѝ, до кръста, до гърдите... до шията и тя вече не може да се подвижи. В същото време усеща, че онзи зад нея я настига. Тя няма къде да избяга, не смее да се обърне, не може да мръдне... Още малко, и ще се задуши. Тя напъна цялото си тяло и дига ръце да се освободи. По ръцете ѝ пълзят тънки, топли струи и капят гъсти капки. Едва сега тя внезапно разбира, че тоя непознат, лепкав прилив, в който тя се дави, е кръв, нейната собствена кръв, която изтича из всички пори на тялото ѝ, изпразва последните ѝ сили, залива цялата земя... Тя отваря уста да поеме въздух, иска да крещи за помощ, но из гърлото ѝ излиза само задавено хъркане...

Вяра отваря очи и се пробужда. Лицето ѝ е цяло в сълзи. Главата се пръска от болка. Снагата е схваната. Тя лежи дълго така, без никаква мисъл, с разблъскано сърце, като спасена от смърт. Сетне полека-лека съзнанието ѝ се обистря. В един миг в паметта ѝ блясва всичко. Тя мята покривката, скача, сяда на леглото. През прозореца влиза смътна дрезгавина. Съзорява се. Нов ден, усмихнат и невинен. Тя го гледа и клати уморено глава: „Не, не ще ме излъжеш ти вече... Ние и двамата с тебе имаме клеймо на злодейци...“

VIII

От един товарен влак слезе железничар с чанта и пардесю в ръка. Мина през моста и пое по „Мария Луиза“ към града. Леко прегърбен и изцапан със сажди, той вървеше отмерено сред оживената тълпа. Улицата шумеше безпокойна. Вчерашният ден беше разчупил равната линия на всекидневния живот. Войници и стражари стърчаха по ъглите, хората бързаха подплашени с наведени глави. Човекът спря при една будка и взе вестници. Неспокойните му очи засмукаха едрите букви на новините. После сгъна вестниците, обърна се и незабележимо трепна. Няколко крачки зад него, до трамвайната спирка, мъж в кожена куртка и гамаши се взираше втренчено в лицето му. Железничарят веднага продължи пътя си, ускорявайки постепенно хода. После прекоси улицата, нахлупи съвсем фуражката и като спря за секунда пред една витрина, отново се огледа. Човекът с куртката пресичаше улицата след него. Железничарят се затули до един стълб, съгледа пак другия и бързо тръгна. Неочаквано променен, изправен, устремен, сега той ловко се провираше между минувачите. Без да се бави повече, той зави в първата напречна улица и пхна ръка в джоба на панталона си. В очите му блеснаха пламъчета, устните му се свиха жестоко. Сам ли ще даде последното сражение?... Щом трябваше да се свърши, да бъдеше поне с другари... не като заприщено куче... Ех, поврага!

В тоя миг очите му се плъзнаха надлъж по улицата. През една сграда, до вратата на голяма пивница, той съзря табела: „Ангел Дрински — адвокат“. Човекът се подвоуми една секунда, после решително пристъпи и натисна вратата.

Вътре беше полутъмно. Едно писалищно бюро, една етажерка, една врата в дъното, която водеше към пивницата, и два-три стола. Седнал зад писалищната маса, един мъж прелистяше книжа.

Влезият отмести фуражката на челото си, приближи бързо до масата и тихо, но натъртено рече:

— Здравей, началство!...

Адвокатът дигна глава, примижа за малко, взрян в лицето на човека, и тутакси скочи. Открито, енергично лице, с увиснали мустаци и спъстрена коса, с дълбока бръчка между очите, които гледаха сериозно и угрижено. Левият ръкав от лакътя надолу висеше празен. В петлицата — знакът на запасен офицер. Той стрелна поглед към вратата и смаян извика:

— Чавдаров!... Ти?... Какво търсиш тука?...

— С-с-с! По-тихо, моля те! — промълви Чавдаров. — Ще ти обясня...

— И... какъв е тоя маскарад?... — продължи Дрински, като го оглеждаше намръщен и недоумяващ.

Чавдаров посочи с ръка:

— Там, на улицата, ме дебнат... Пристигам току-що... от провинцията... Проследиха ме... Бягайки, озовах се насам. Влязох, без да мисля... Само за няколко минути... Да загубят дирите ми — и ще те освободя...

— И след всичко... след вчерашния ден ти смяташ, че мога да те укривя?... Аз?... — викна Дрински. — Ха-а!... Наистина вие имате изумителна логика и... нахалство!...

Чавдаров дигна глава ужилен. Лицето му се сви.

— Не разчитах на нищо — мрачно процеди той. — Не зная как влязох... видях името ти... Знам, че днес или утре тая трагикомедия ще свърши... Искях само още веднъж да видя близките си...

Адвокатът го гледаше все така навъсен и смаян.

— Но... ти имаш право — продължаваше Чавдаров. — Това е война... — Млъкна и сухо добави: — Няма пощада. Влязох глупаво в ръцете ви, хайде, свършвайте! Сега е вашият час! Само, господин капитан — той извади пистолет и щракна предпазителя му, — ще продам скъпо кожата си!

Дрински прокара длан по челото си. Де беше чул той тия думи и тоя глас, в който отчаянието стигаше до едно ледено равнодушие?... Да, да!... Оная пъклена нощ на 1050, когато те си стиснаха ръцете преди контраатаката... Оная последна нощ, когато той се свести с откъснатата ръка до контузения, засипан с пръст, подпоручик Чавдаров...

Той го гледаше сега, изправен насреща му, потъмнял, с револвер в ръка.

— Деяне!... Ти... ти можеш... и мене?

Другият скърши рамене и студено отвърна:

— Такава е играта, както казват, Дрински... Какво друго ми остава?... Да не искаш сам да се предам?... Или да чакам, докато повикаш ония отвън?...

Дрински тръсна глава и очите му пламнаха.

— А!... Така!... И това значи допусна! Слушай, момко! Дрински е войник, но никога не е бил агент на полицията! Разбра ли?... Ето — аз сам ще те изведа на другата улица в безопасност... Но да не дава Господ да се срещнем по-късно, иначе!...

Докато Чавдаров се опомни, той грабна шапката си, взе една табелка с надпис „Ще се върна след един час“, окачи я на вратата, заключи отвън и спусна рулетката на прозореца. След две минути се върна през вратата за кръчмата.

— Седни тук, в ъгъла. Вън вече двама обикалят. Ще почакаме, докато се пръждосат...

Чавдаров бързо обърна наопаки светлото пардесю, което се превърна в черна мушама, и я облече. Отвори чантата, взе отвътре черна шапка, сложи фуражката и тури в джоба си големи тъмни очила. Така, отново преобразен, той се тръшна отпаднало на стола и зачака. Дрински се разхождаше мълчалив и възбуден. В кръчмата тракаха чинии и чаши. Стенен часовник удари и една музичка изсвири нежно няколко такта.

Адвокатът спря насред стаята, в погледа му мина тъжна усмивка и той довърши гласно мисълта си:

— А когато излезеш вън, можеш с право да се посмееш над нашия буржоазен морал... Запасният капитан Дрински, член на управителния съвет на Съюза, началник на гражданската стража, днес — укривател на конспиратори, убийци на жени, деца и старци... Ха-ха-ха!... — горчиво се подсмия той.

Чавдаров наведе очи намръщен.

— Лично аз нямам никакво участие във вчерашната акция — отвърна той. — Дори не знаех нищо. Ти не ми вярваш, виждам. Твоя работа, но това е истината. Макар че от идейно гледище тая акция е оправдана... необходима и аз съм длъжен да я приема. Всяко средство е добро — щом ни приближава към целта.

— Необходима?... Необходима?... Сто и шейсет ковчега на беззащитни люде — средство за благоденствието на... на... народа? — потръпна Дрински и изкрещя: — Хора ли сте вие или чудовища, та тъй спокойно приказваш това?... Ами че ако ние извършим подобно нещо, бихме се срамували да говорим, не бихме създавали идеология, за да го оправдаваме!... Боже мой, Боже мой! — потърка чело той. — Или аз съм се побъркал, или... наистина този строй трябва да си върви, щом не може да се брани с вашите средства!

— Вярваш ли, че ще го запазите? — отвърна предизвикателно Чавдаров.

В това време някой натисна дръжката на вратата. На стъклото се очерта човешка сянка. Чавдаров скочи към вратата за пивницата.

— Тихо — прошепна Дрински. — Не мърдай. Ще си отиде. Клиент навярно...

Сянката се отдалечи наистина. Чавдаров, с изострено лице, отново седна.

Дрински поклати глава замислен.

— Какво каза?... Дали вярвам?... Не зная вече в какво вярвам, право!... Зная само, че във вашето не мога да повярвам. Не мога! Исках — и не мога! — въздъхна той.

— Но слепци ли сте вие — нервно поде другият, — вие, които се ужасявате от смъртта на стотина души, та не виждате това непрекъснато унищожение, тая безпощадна война, която всеки ден — в крайнини, във фабрики, по нивя — опустошава света по-сигурно от всяка друга?

— Та кой ти е казал, че не виждаме, любезний?... На мене ли трябва да казваш това?... Аз ли съм се примирил?... То се знае — нещо трябва да стане, така повече не може!... Но де е, кажи ми, де е пътят, по който трябва да се тръгне?...

— Няма два пътя за това, капитане! — наведе се Чавдаров към него. — Тъкмо защото те зная, приказвам така. Ела при нас! Други път няма, ти сам долавяш това. Бунт има в душата ти, твоето място не е отвъд: ела при нас! — страстно повтори Чавдаров.

Дрински сбра вежди, отстъпи крачка назад и в очите му блесна метална студенина.

— При вас?... В името на какво, кажи... На някакъв неизвестен, фантастично прекрасен, утрешен ден, окъпан в кървите на

днешния?... При вас?... Да убивам стражари, които служат за хляба си, и да смятам, че преобразявам човечеството?... Ха! При вас?... В името на някакъв нов свят, заченат в отмъщение и откърмен с омраза?... Не го ща, не го ща тоя ваш свят, разбираш ли? — махна гневно с ръка той.

— Щеш или не щеш, това иде — злорадо възрази другият. — Ще паднат мнозина, ще паднат и невинни — то се знае, това е неизбежно, но веднъж завинаги ще бъде свършено. Масите осъзнават вече силата си и ще станат господари на живота, който те творят. Не е време днес за колебание. Който не е с тях — ще бъде пометен...

— Ах — сви лице с отвращение Дрински, — масите, масите... Втръсна ми се да слушам вече тая дума. Като че не водехме ние самите тия маси на касапница, както ги водите вие днес на нова! Масите!... А човекът къде е, момко, човекът?... Какво правите вие за човека?...

— Човекът е единица от колектива. Колективът движи живота по железни закони. Нима за тия елементарни неща ще спорим, Дрински? — с насмешка отвърна Чавдаров.

Телефонът на писалищната маса силно иззвъня. Адвокатът взе слушалката.

— Да... комендантството?... Да, да, аз съм. Така... Да?... Тая заран?... Като железничар?... Да, да, ще съобщя довечера на всички!... Да, разбрано — затвори телефона и млъкна.

Чавдаров бе станал. Нервна усмивка изкриви чертите му.

— За мене ли?... — кимна той към телефона.

Дрински замълча, погледна го дълго, после промълви:

— Да... Хайде.

Чавдаров сложи тъмните очила и нахлупи шапка. При вратата за кръчмата адвокатът го спря:

— Чакай още една минута, може би вече няма да приказваме с тебе... Искам да ти кажа пак: гледай да не се срещнем отново... там... на улицата. Не ще те пощадя, да знаеш, а пък няма да ми бъде леко... Вие, вие нямате такива скрупули и да ти кажа ли — понякога ви завиждам. Но, българино, не можеш ли да разбереш, че тая земя, която е родила и тебе, и мене, поне за малко трябва да си отдъхне?... — Той пламна, стисна зъби и отчетливо, със заплашване, довърши: — И да знаеш, жестоко ще отсечем ръцете, които отново искат да я окървавят с експерименти над милиони хора!

Чавдаров сложи ръка на рамото му, посочи с поглед масата, дето лежаха няколко протестирани полица, и му отвърна:

— Ти, Дрински, ти поне какво ще загубиш?...

— „Освен веригите си“, нали! Ех, Деяне!... Старо, изтъркано е това — зная го! — махна той с досада ръка. — Какво ще загубя? Ще загубя правото си да мисля със своя ум, разбираш ли?... Аз не зная какво трябва на човечеството не е моя работа да мисля за това, — но знам, че и аз, и ти, и последният колибар, всеки има своя радост и своя мъка, отделни от другите, че всеки носи свой смисъл за живота!... Че никакви догми не могат окова моя дух на свободен човек и моето сърце, в което има бунт, вярно е, но омраза няма!... Само че това, виж, ти няма да го разбереш!...

Чавдаров отново възрази:

— А сега?... Сега свободен ли си?...

— Сега... сега... — раздражено отсече другият. — Не, разбира се, както бих искал. Но и тая малка свобода вие искате да ми я отнемете. Да прощаваш! Няма да ви позволя — не, не, и не! Хайде, да вървим!

Влязоха двамата в кръчмата, минаха през двора, изпълнен със селски коли и автомобили, и излязоха на друга улица. Кимнаха си мълчаливо и всеки пое по своя път.

Тежките завеси бяха спуснати и плътно прилепени до стъклата. Отгоре лампата студено осветяваше широката стая, която изглеждаше празна. Само кълбета пушек бавно се носеха към потона. Една напрегната тишина, всеки миг по-гъста, се готвеше да избухне с трясък. Свит в ъгъла на кушетката, Чавдаров мълчеше. До него Вяра, отпуснала клепачи и настръхнала, ловеше всички шумове отвън. Насреца, облакътена на писалищната маса, Цветана Соколова подпираше с две ръце главата си. Не помнеха вече откога седяха така. Времето се бе стопило в безформена маса, която натискаше гърдите им. Нямаше начало тая нощ. Щеше ли да има край?... О, това поне те знаеха със сигурност. И чакаха с уморено отчаяние, без надежда в никакво чудо, чакаха този край, който приближаваше — и все още не идеше. Нещо окончателно бе сринато, земята се бе разцепила под нозете им, те падаха в пъклен мрак, дето не светеше нито една

искрица, падаха непрекъснато, задъхани, изчерпани, и все не стигаха никакво дъно.

Внезапно телефонът раздра тишината. И тримата скочиха. Докато Чавдаров успее да я спре, Вяра взе слушалката.

— Кой е? — глухо рече тя.

— Кой там?

— Тук доктор Добрева, там кой?

— Доктор Вяра Добрева ли?

— Да, да... кой там?...

— А, грешка... извинете...

Те се спогледаха.

— Не трябваше да се обаждаш... — промълви Чавдаров — проверяват навярно дали си тук... Но поврага!... И то не би помогнало... — махна с глава той.

Вяра се изправи срещу него и зачупи ръце.

— Да излезем, да се махнем оттук, веднага!... Моля ви се, Деяне, Цвето!... Ще полудея така!...

Чавдаров горчиво сви устни:

— Къде?...

Тя извърна наоколо си празен, полубезумен поглед.

— О, Господи!... Наистина, къде?...

Соколова извади от чантата си малък револвер и го сложи на масата. После взе вазичката със стрък кичест зюмбюл и вдъхна дълбоко пресния мирис на цветето.

— Павел Василич ли е идвал?... — попита тя.

Думите прозвучаха някъде издалеч, безсилни, непотребни. Вяра не разбра веднага.

— Как?... Да... Господин Дойчинов... Мина да ме предупреди тая сутрин и да се сбогува... Предполага, че днес и него ще отведат... И Бориса арестували...

— И Борис ли?... От него поне какво искат?... — скръцна със зъби Чавдаров. — Защо го не оставят да умре вкъщи?...

Някъде едва чуто скръцна врата и дебнеци стъпки прошумоляха из коридора. И тримата мигом скочиха, готови да се бранят. Вяра полуотвори вратата и въздъхна с облекчение. На прага стоеше Людскан, посърнал, с хлътнали бузи и с остър пламък в очите. Той кимна леко и издума с усилие:

— Д-д-другарю Чавдаров, и вие, всички... веднага напускайте къщата!... След половин час най-късно ще дойдат тук... По-скоро!... Веднага!

Чавдаров раздражено отвърна:

— Веднага!... Веднага!... Къде?...

— М-м-минете през черния вход и съседния двор!... Аз ще ви преведа... На улицата се пръснете по един към крайнината. Ще ви чакам при третия гараж. Има приготвена кола... Веднага!

Изведнъж очите светнаха. Трескава надежда пламна в жилите. Гребяха с треперещи ръце палта, шапки, оръжия.

— Но какво става вън?... Долу?... Няма ли известия?... Никъде нищо ли?... — хвана Чавдаров Людскана за ръката.

— Една група наши напредва към Балкана на запад... Другарят Филии е с тях. Няколко бойни ядра наблизко са почнали акцията... Всичко не е загубено. Трябва да се съединим с тях...

Чавдаров светна цял:

— Най-после! Поне да не се мре тъй глупаво!...

В тоя миг из коридора се чу тропот, тоя път бърз и силен. Някой тежко тичаше. Вратата шумно се блъсна и влезе Радев. Лицето му беше страшно. Без шапка, без очила, някаква нечовешка мъка беше изкривила чертите му неузнаваемо. От посинелите му устни изхвъркваха къси хрипове, погледът — помътен, по въсърчните страни лъщяха сълзи. Цялата му снага се тресеше в спазми. Той спря на сред стаята, дишащ тежко, огледа всички с тъпи, кръвясали очи. В ръката му блестеше пистолет. Жените се стъписаха, Чавдаров бързо отиде до него и го хвана за рамото.

— Радев, какво има?... Какво се е случило, другарю?... Как мина през града?

Радев не отговори.

— Хайде с нас, Богдане! — поде Чавдаров. — Няма време за губене! Всеки миг може да дойдат... Но кажи, какво има?

От стиснатата уста на мъжа се откъсна стенание:

— Павлина... Павлина е убита... — И се тръшна обезсилен на един стол.

— Павлина! — извикаха двете жени. Чавдаров отвори изумени очи и за миг остана вкаменен. После се наведе над Радева и настръхнал, тихо промълви:

— Къде?... И кой... Богдане?

Изправен зад писалището, Людскан с полуспуснати клепачи гледаше встрани.

Радев скочи:

— Кой?... Кой друг, ако не ония кучета?... Убита е вкъщи... в леглото си... Войнов ми събщи... О, света ще срина! — изкрещя мъжът обезумял.

Людскан се обади:

— По-бързо! Не бива да губим ни минута... Другарю Радев, хайде!...

Радев се обърна, изгледа го яростно и викна:

— Вървете!... Вървете всички... бягайте, страхливци!... Аз ще остана!

— Богдане! — помоли го Чавдаров. — Хайде с нас! Не е нужна и тая жертва...

— Вървете, казах! — отсече Радев. — Аз оставам, сметки имам да чистя с тая сволоч!...

— Другарю Радев, не ни бави — вмеси се отново Людскан. — Ти сега трябваш повече от всякога... Хайде! За една жена... — той замълча една секунда — и такава жена не бива да се рискува повече ни един косъм! — студено натърти той.

— Людскане! — викна Чавдаров. Вяра се притисна съвсем смаяна до него. Соколова, навела очи, мълчеше.

Радев примижа с късогледите си очи и остана като втрещен.

— Какво каза?... Какво каза?... — неразбрал още, повтори той. — Такава жена?... Каква жена, мерзавец?... Кажи! — тежко пристъпи той към масата.

Момъкът дигна дръзко глава.

— Другарю Радев, остави сега това! Да вървим, после ще говорим!...

— Не, куче! Кажи, каква жена? — викна истерично Радев. — Думай — или...

— Д-д-добре тогава. Твоята жена — бавно изрече Людскан — е убита в леглото си, дето е била заедно с оня мръсник, агента на полицията Асен Минчев. Разбра ли?... — И момъкът поглади изправената си коса.

— Лъжеш! Лъжеш! — изрева Радев и дигна пистолета срещу него.

Чавдаров се спусна, обгърна го през раменете и го завъртя. Пъргав като котка, Людскан мигом обиколи масата и грабна пистолета му. Двете жени в ъгъла гледаха онемели и ужасени. Радев се отскубна и отново закрещя:

— Лъжеш! Отде знаеш това?...

— Знам... аз сам видях!... Аз те предупредих, другарю Радев!

— Лъжеш! Лъжеш! — повтаряше в изстъпление мъжът и пак дигна юмруци. Ала изведнъж спря, потърка слепите си очи, като че искаше да си спомни или съобразяваше нещо. — Тогава... ако е вярно... кой... кой тогава ще иде да я убива? — И безпомощно изглежда всички.

Една дълга минута мълчание увисна във въздуха. Сетне отчетливо и сухо прозвуча гласът на Людскана:

— А-аз. Тя си търсеше куршума — и го намери...

Сякаш мълния излакъти и тресна беззвучно всички в стаята. Те стояха зинали и неспособни да проронят звук. Само Радев, грохнал, се олюля, облегна се на масата и се стовари на стола. Гърдите му се издигаха с хъркане. Той изви очи към момъка насреща и в тоя поглед имаше смъртна ненавист, опустошение и безкрайна умора. Всичко, което бе свързвало в желязно единство душата и тялото на тоя мъж, сега бе разнищено, изпокъсано, изпепелено. И от буйния живот, стегнат в някогашната сурова и плътна форма, сега оставаше жалката купчинка на човешка дрипа.

Людскан се подсмя изкривено и поглади коси. Устните му мръднаха и един ред бели зъби блеснаха сред потъмнялото лице.

— Минах там да видя за другаря Радев — продължи той, обръщайки се към другите — или за нея... Искях да им съобщя да тръгват и те веднага. Гледам — свети. Надникнах — пердето беше малко отместено — и ги видях... — той премижа от погнуса — оня и тя... в леглото... Фуражката му беше на нощната масичка... Стрелях два пъти... но него не съм улучил добре... Видях го, че скочи и се затули... Тогава избягах, обикалях да се укривя и дойдох. Това е. Сега да вървим.

Той пристъпи една крачка, закопча палтото си и повтори още веднъж:

— Хайде!...

В същата минута звънецът в коридора силно иззвъня. Някой заудря по външната врата. На стъпалата се чу задавен шепот. В улицата забумтя автомобил.

Людскан скръцна със зъби и очите му се разшириха, стоманено синкави и страшни.

— Те са, разбойниците... Късно е вече.

Скочи към стената и угаси електричеството. Отвън по силно заудряха.

— Отворете! Полиция! — викаше някой.

— С-с-т! Ни дума!... — изсъска в мрака гласът на Людскан.

Той пропълзя в тъмното до срещната стена, отвори без шум прозореца и погледна навън. При пътната врата мърдаха две-три фигури. Друга група дебнеше на ъгъла, друг един надничаше зад електрическия кантон. Той съзря глава с превръзка и с червена фуражка, извади пистолет и се прицели. Екна трясък и веднага след това проклятие:

— Пак се отърва мръсникът!...

В тъмнината прозвуча гласът на Радев, далечен и отпаднал, като че той току-що се бе пробудил:

— Кой угаси?... Дай светлина!...

Чавдаров шепнешком отиде при него.

— Тихо, Богдане! Ела да се измъкнем...

— Дай светлина!... — изкрещя Радев. Гласът му затрептя властно както преди.

— Другарю Радев — шепнейки, обади се Людскан, — чакайте!... Нека не ни виждат... После ще ви преведа отзад...

Той прибягна пак до прозореца и хвърли към пътната врата една бомба. Къщата се разтресе цяла, взривът освети за миг улицата, чуха се охкания и команди. Стражарска свирка изпищя. Няколко изстрела гръмнаха долу, стъклата на прозорците се разсипаха с трясък и два куршума се забиха в потона.

— Сега подире ми! — викна глухо Людскан, отвори вратата и хукна по коридора. Чавдаров се спусна към ъгъла, дете бяха жените, събори нещо по пътя си. Хвана Вяра за ръката и я повлече. Заловена за Вяра, Соколова тръгна като сляпа след тях. Ударите на вратата зачестиха и отново дрезгав глас повтори: „Отворете! Полиция!“

В същия миг стаята светна. Радев бе напипал копчето и запали лампата. Сега той цял бе преобразен. Две дълбоки гънки се врязваха около носа и устните, лицето му бе спокойно, бледно и жестоко, снагата — изправена, гласът — сигурен и рязък.

— Вървете, аз ще остана тук! Но нека светне, не ща да мра като кърт...

— Радев — опита се още веднъж да го склони Чавдаров, но думите веднага угаснаха на устните му. — Не!... Оставам и аз, другарю! Дай си ръката! Заедно ще мрем, брате!...

Людскан се показа от коридора.

— Бързо!... При задния вход има само един... Ще свършим с него лесно...

Чавдаров притисна Вяра до гърдите си и рече:

— Вървете с Цвета!... Ти не бива да оставаш... Вървете веднага!...

Тя сплете ръце около кръста му. Очите й, дълбоки и мълчаливи, които поглъщаха неговото измъчено лице, му казаха в това мигновение всичко, което можеше още да бъде неизвестно за него, и той разбра. Притисна я още по-силно, отведе я на заслон до печката и сложи в ръцете и един от двата си револвера.

За малко вън бе притихнало. Заглушена глъчка идеше през строшените прозорци: там се съвещаваха. През това време Людскан, хванал за ръка Соколова, слизаше по черната стълба. Той отвори с шперц вратата на стълбите към първия етаж и слязоха през долния коридор до външната врата, която излизаше на напречната улица. На ъгъла стърчеше човек. Людскан отвори бързо и тази врата, хвърли втора бомба към ъгъла и веднага преви ключа. Пламък и гръм разцепиха отново нощта. Оня, на ъгъла, изохка и падна на една страна. Притекоха се двамина отгатък. Дотърча и другият, който пазеше задния вход за горе. Тогава, хванал здраво ръката на Соколова, момъкът хукна през стълбата към свободния вече черен изход. Излязоха. Той се преметна през оградата на съседната градина и подаде ръка на момичето. Тя се опита да скочи, но роклята й се заплете, един клон я шибна по очите. Отново се дигна, ала две железни лапи я стиснаха. Някой изсъска до лицето й: „Не мърдай — или ще стрелям!...“ Свършено бе. Три-четири куршума изпищяха към тъмния двор. Ала от Людскана нямаше следа.

Горе двамата мъже с пистолети в ръце чакаха. Сега ония почнаха да трошат вратата на стълбите. Радев изпразни няколко куршума през дъските. Отвън отговориха. През кратките паузи долитаха далечно крякане на жаби и смътните шумове на пролетната нощ. После всичко се отдалечаваше, угасваше някъде, като че никакъв друг свят, освен тая светла одимена стая, не съществуваше.

Изведнъж вратата изпраця и се разтвори до гръб. В същия миг върху корниза на прозореца се показва човек с револвер и изкрещя:

— Горе ръцете!...

Чавдаров дигна ръка и два гърмежа едновременно екнаха в стаята. Човекът се строполи с вик долу. Чавдаров се олюля и от челото му шурна кръв. Вяра се хвърли към него. Той избърса кръвта с ръка и се усмихна:

— Нищо... нищо... одраскаха ме само...

Отвън извикаха:

— Предайте се — или ще сринем къщата!

— Влизайте!... — изпсува с бяс Радев и отново изпразни револвера си. През строшената врата се протегна една ръка и хвърли нещо в коридора. Адски трясък и дим изпълниха къщата. Когато пушекът се разсея, на прага, паднал възник, хъркаше Радев, а единият му крак конвулсивно подскачаше. Чавдаров бързо се наведе, целуна го по челото и прибра Вяра зад себе си. Внезапно откъм вратата на кабинета се чу шум. Той веднага се обърна: двама души с насочени насреща му дула извикаха:

— Хвърляй оръжието!...

Той натисна ударника. Чу се сухо щракване, без гърмеж. С един скок двамината бяха при него, някой силно го удари в сляпото око и той загуби съзнание. Остър писък разкъса глухия тропот: като усорлица Вяра се спусна към двамата и заудря с пистолета. Тя никога не беше стреляла и не знаеше как става това. Единият от хората изви ръката ѝ, подложи крак и тя се строполи на пода.

След няколко минути Чавдаров се свести. Стегнати с наръчници, качиха ги долу в затворен автомобил. Соколова вече беше вътре. Заминаха.

В разкъртената и опустяла къща шетаха непознати хора, тършуваха из ъглите, пренасяха вързопи книжа. На прага лежеше Радев, изстинал вече, с отворени очи. Локва кръв чернееше до него.

Стръкчето зюмбюл, стъпкано на земята, пръскаше сред полуразчистения дим още по-силно своя наивен и радостен мирис.

IX

Бяха трийсетина души, натъпкани в една стая на последния етаж. Два прозореца с железни решетки гледаха на юг. Оттук се виждаха само покривите на града, завоят на циментирания канал и един край от Витоша. Градският шум не влизаше вътре, оттласнат от тежките стени. Само понякога гъст пушек от въглища, идещ от гарата, и воят на големите локомотиви, които ревяха като животни.

Стаята беше гола, с нечисти бели стени и с нисък потон. Два сламеника в един ъгъл бяха единствената покъщнина. Едно прозорче над вратата служеше за наблюдение. Там денонощно се чуваха тежки стъпки и от време на време горе надничаше глава със стражарска фуражка.

Тук бяха хора от всички възрасти и среди. На сламениците, като старейшини, бяха постлали палта трима възстари партийци, легални функционери, с посивели коси и със смутени, безизразни лица. Четири-пет случайни мъже, попаднали по погрешка, цял ден се въртяха безпокойно и все търсеха да говорят със стражата. Неколцина младежи работници, изпити и смръщени, се сбираха в един ъгъл, играеха по часове на карти или на дама, нарисувана на пода. Довеждаха нови, които влизаха замаяни от страх, и когато неволно бутнеха някого дълго се извиняваха. После скоро се окопитваха, разказваха новини, сместваха се между другите върху дъските и ставаха като всички — измърсени и смачкани. Понякога денем извеждаха някого за разпит, връщаха го скоро да прибере нещата си и вече не идваше. Тогава всички знаеха, че той е освободен. Но ако това ставаше нощем — то беше друга работа.

Светът беше някъде далеч, безкрайно далеч. Помещението приличаше на голяма, натъпкана с хора, и заключена каюта на кораб, който плува загубен в океана. И все пак те знаеха всичко, което ставаше вътре и вън от тоя каменен дом. Случки, събития, слухове по незнайни пътища стигаха до тях, промъкваха се под вратите, пълзяха между решетките, влизаха с въздуха. В съседната стая, за която водеше

една закована врата, имаше друга група мъже. През ключалката на тая врата се водеха понякога разговори шепнешком. Отсреща, през коридора, бяха жените.

Часовете се влачеха бавно, тежки и напоени с тъпо очакване. Дойчинов, седнал върху постланото си палто и облегат на стената, пушеше и се мъчеше да не мисли. Нямаше вече какво да се разсъждава. Нещата се разрешаваха сами, по някакъв скрит, свой смисъл, и носеха и неговата лична равносметка. Пълна ликвидация. Край.

Той знаеше, че в съседната стая, през вратата, са Чавдаров и Борис, а отсреща Вяра и Соколова... Вяра! Бедната! Бедната!... Той изведнъж усещаше в гърдите си дълбока физическа болка, която не минаваше, а постепенно го изпълваше цял. Нямаше частица от тялото му, неприяждана от тая люта болка. Понякога чувствуваше, че не ще издържи, ще изкрещи и ще тресне глава в зида. В такива минути затваряше очи, преструваше се, че спи, и тихо, през зъби, стенеше. Но най-често той силом пъдеше от съзнанието си тия мисли. Почваше нарочно да следи играта на карти, заговаряше с някого или пък си спомняше за края на Арап. Да, и него вече го нямаше. Когато дойдоха да арестуват господаря му, кроткото кученце, сякаш разбра и яростно се хвърли върху хората. Един от тях го ритна, но то отново с квичене и с лай се върна и захапа обувката на полица. Човекът се стресна, изпсува, измъкна револвера и простря кучето на земята. Дойчинов въздъхна: „По-добре!... По-добре!... То щеше да умре иначе от мъка!“

Нощем ставаше съвсем непоносимо. Една силна лампа блясваше наред потона и гореше чак до слънце. Долу глухо забучаваше автомобилен мотор и всички, изтръпнали, знаеха: зловещата камионетка чака. Появяваше тънка мразовита струя. Затръшваха се врати, през стените допълзваше задавен вик и угасваше. В стаята настъпваше дълбоко мълчание. Не спяха, но никой не проронваше дума. Понякога вратата шумно се разтваряше, извикваха някое име: „Долу, на разпит!“ Излезлият се връщаше превит, с хлътнали очи, и лягаше като труп на мястото си. Друг път заповядваха другиму: „Прибирай багажа и хайде!“ Багаж?... Това бяха палтото и шапката. Тогавя всички разтваряха помътени от ужас очи, притаяваха дъх и чакаха. Извиканият, внезапно обезсилен от животински страх, се опитваше да протестира: „Защо сега бе?... Утре... Къде сега посред

нощ?...“ Думите угасваха наполовина, движенията му ставаха меки и безсмислени, той дълго търсеше шапката си, сетне, разлюлян, стигаше до вратата, хващаше се за рамката и отново със сухо гърло изхълцваше. „Утре бе... нека утре...“

Никой не заспиваше в такива нощи. И до заранта тази стая, осветена с острата лампа, се изрязваше в мрака на нощта като нереална, като някаква дяволска лаборатория, дето мърдаха зловещи кукли.

Така пълзяха дните. Веднъж през ключалката на съседната стая се обади Борис:

— Как си, Павел Василич?... Държим ли се, държим ли?... Аз съм харно, кандърдисвам любезната приятелка Те Бе Це да почака малко — докато свършим тая история тука... Деян ли?... И той е добре, мори следователите: кара ги да го разпитват по три пъти на нощ... Едно само ни е лошо, Павел Василич — тютюнът ни се свърши, пък и парици си нямаме... Иначе духовете ни са бодри... Аз даже стихотворение съчиних на една цигарена кутия... Искаш ли да ти го прочета?...

Дойчинов прилепи ухо на дупката, но в това време в стаята въведоха нов гост. Едър млад човек, с дълги хубави коси и с широка брада. Той се тръшна на един сламеник, хвана се за главата и дълго стоя така. Сетне скочи и истерично закрещя: „Мошеници!... Подлеци!... Защо ни лъгаха?... Защо ни подведоха?... Водачи!... Де ги сега?... Де са — те да отговарят! Какво сме криви ние? Какво са криви децата ни, че ний сме вярвали в тях?...“ За пръв път в тази стая някой шумно се оплакваше. Очите на човека бяха страшно втренчени и той неподвижен поглед беше спрял някъде на границата на безумието. Тук всички го познаваха. Това бе един от плащаните агитатори, пламенен оратор в срещи и събрания. Дойчинов си спомни как го бе слушал веднъж: изправен поривисто на малката сцена, с дигната нагоре десница той хвърляше над стотина глави патетично заклинание „Другари! Не забравяйте червения Спартак!“

Той изгледа младия мъж с дълбока жалост. Нещастникът! Той не бе преценил силите си, превил беше пружината до счупване и сега тя бе отхвъркнала в обратна посока...

Падна отново нощта. Откъм края на града протътнаха оръдия. Запълзя шепот из помещението: през деня бил убит капитан Дрински,

от Съюза на запасните. Убийците се барикадирани и къщата се обстрелвала с артилерия... В женската стая изпищя някой... Късно след полунощ мътна червенина озари края на хоризонта, тътенът заглъхна. И там беше разчистено.

На заранта из коридора се чу глъчка, тропот и глухи викове. Стражарят надникна в прозорчето и лицето му бе подплашено-сърдито. Никой не можа да разбере какво се бе случило. По-късно повикаха Дойчинов до ключалката. Борис го търсеше.

— Другарю Дойчинов, ти ли си?... — Гласът на юношата трепереше. — Павел Василич, знаеш ли какво се случи?... Страшно нещо, дядка!... — изхълца той. — Деян... Деян се хвърлил от стълбите на петия етаж... Тази нощ четири пъти го викаха на разпит... Преди да го изведат, сбoguва се с мене... Чуваш ли, Павел Василич?... И Деян си отиде!... Каза ми да поздравя тебе и Добрева...

Дойчинов се подпря на стената, обърна очи из стаята и погледна през прозореца. Слънцето златеше керемидите, лястовици с къси викове режеха небето. Той отиде до решетката и прилепи чело до желязото.

— Господи! Дано Вяра сега не узнае... Поне веднага да не е... Когато той лежи още долу със строшени кости...

Готвеха се за сън, когато извикаха Дойчинов. „Вземай багажа — добави стражарят — и бързо!“ Долу бумтеше автомобил. Той седна една минута, сложи шапката си и запали цигара. Най-сетне. Дойде значи и неговият ред.

— Хайде, старика, какво се пипнеш там!... Казват ти бързо!... — викна стражарят. Дойчинов бавно облече палтото си, взе от кутията още две цигари, сложи останалите на опразненото си място и тръгна, пазейки да не настъпи налягалите хора.

— Не се сърди, момче — кротко отвърна той, — има време. Ноцта е дълга. Запали и ти... — И му подаде едната цигара. Няколко глави се дигнаха боязливо и веднага пак се сложиха. Никой не промълви дума. На прага той се обърна, огледа стаята и пое из коридора.

Долу, в тъмната улица, камионетката се тресеше готова. Когато отвориха вратичката, той видя, че вътре имаше и други. Мярна му се

пожълтялото лице на Бориса. Блъснаха го, отвътре някой го пое и тръшна на скамейката. Вратичката се хлопна. Колата тръгна с трясък и скоро се задруса равномерно. Прозорци нямаше и не се виждаше нито посоката, нито местата, през които минаваха. В тъмнината той усети една ръка да напипва неговата и силно я стисна. Суха, гореща ръка. Той разбра и отвърна. Някой шепнешком повтаряше: „Боже... Божичко...“ Някой тихо хлипаше в дъното. Навремени колата подскачаше и тогава глави и рамене се удряха, сетне отново шепотът и стоновете се усилваха. Колко време продължи това?... То беше и безкрайно, и кратко като един миг.

Най-после стигнаха някъде, моторът спря. Отвориха вратата. Заповядаха да излязат. Широк двор, дълго здание с осветени прозорци. При вратите хора с пушки.

Дойчинов и Борис се намериха един до друг. Изведнъж и двамата се спогледаха изумени. Бяха познали мястото: това бе едно от училищата, обърнато във военен затвор. Тук водеха ония, които след няколко дни щяха да бъдат освободени. Те не извикаха от радост, дори не помръднаха: една внезапна умора ги бе сковала — черна и бездънна като смърт.

Вяра не узна същия ден. Узна следната привечер, при разпита. Когато чу сухия глас на полицейския следовател: „... от показанията на покойния Чавдаров се установява...“, тя стоя една минута, без да проумява, и неочаквано и за самата нея от гърлото ѝ излезе някакъв продран вой:

— Какво?... Какво?... Кой?...

Следователят се намръщи:

— Не викайте!... Показанията на Деян Чавдаров, който вчера се самоуби...

Той не можа да довърши. Тя се свлече безшумно от стола и падна като вързоп на пода.

Горе в стаята, дето я пренесоха веднага, Соколова денонощно сменяше мокри кърпи на челото ѝ. Тя не плака, не каза ни дума, заключи уста и не проговори нищо при всички разпити до деня на процеса.

Х

Председателят завърши бавно и натъртено:

— ... Подсъдимите Вяра Добрева, трийсет и две годишна, българка, православна, неомъжена... Цветана Соколова, два̀сет и седем годишна, също, българка, православна... за виновни... и ги осъжда на смърт чрез обесване...

Из натъпканата, вкаменена зала пропълзля тръпка и глух, като че подземен мълвеж.

— ... Присъдата е окончателна и може да се обжалва...

Изправени до оградата, която делеше съда, обиколени от войници с натъкнати ножове, подсъдимите мълчаливо слушаха. Мъжете, бледни, със стиснати устни, безсмислено се усмихваха. Вяра мачкаше кърпичката си. Соколова, със склучени отзад ръце, гледаше дръзко право в лицето на председателя. Защитниците бършеха чела безпокойни.

Председателят дигна молива си във въздуха и добави:

— Чухте присъдата... В законния срок можете да обжалвате... Хайде — обърна се той към конвойните, — водете ги!

В тоя миг Вяра пристъпи напред. В още гъстата тишина прозвуча нейният плътен, задавен от вълнение глас:

— Моля, господин председателю, за една дума!

Майорът учудено и неохотно отвърна:

— Какво има?... Кажете!...

— Заявявам, че по отношение на мене изпълнението на присъдата трябва да бъде отложено.

Председателят направи недоволна гримаса:

— Присъдата по отношение на всички ще бъде изпълнена, след като минат законните срокове и формалности. Казах вече, вие имате право да обжалвате...

— И да бъде потвърдена, господин председателю — настояваше Вяра, — по отношение на мене, съгласно закона не може да бъде изпълнена незабавно. Трябва да се отложи! — натърти тя.

Майорът все повече се мръщеше. Двамата съдии гледаха недоумяващи подсъдимата. Защитникът пристъпи и се наведе към нея озадачен.

— Какво искате да кажете? — обърна се председателят. — Защо трябва да се отложи?

Вяра преглътна и с дълбок, нисък глас отговори:

— Защото... съм бременна. Имам право на това съгласно закона, не за себе си, а за моето дете.

Залата ахна, раздвижи се, зашумя. Съдът, смаян, не съобразяваше какво трябва да прави. Председателят удари звънеца.

— Тишина!... Подсъдима, тия заявления ще направите на господин прокурора. Те не се отнасят до съда. Стига!...

— Моля, господин председателю — стана прокурорът, с двусмислена усмивка на лицето. — Бих желал да зная, откога подсъдимата е... в това положение?... Преди или след арестуването й?... — И като се обърна към съда и към защитата, иронично добави: — В чужбина тия игри за отлагане на наказанието се практикуват...

— Протестирам, господин председателю! — екна гласът на защитника. — Такива въпроси не могат да се поставят!

— Моля, моля — пресече го прокурорът, — ние трябва да знаем дали събитието не е станало в затвора специално за тази цел и да издирим виновниците!

— Протестирам най-енергично! — ревна защитникът.

Настръхналата зала се разлюля и наново зашумя.

Звънецът заудря още по-силно. Съдиите бяха станали. В настъпилата за малко тишина прозвуча отново ясният глас на осъдената, сега звънтящ от негодувание. Очите й пламтяха.

— Арестувана бях преди три месеца, господин прокуроре! А нося детето си вече четвърти месец. Проверете това с лекар...

Тя издълбоко пое въздух и с гримаса на отвращение добави:

— А срещу вашите подмятания за затвора ще ви кажа: баща на детето ми е човекът, който умря, преди да стигне до съд...

Нова вълна на ропот и изумление раздвижи публиката. Председателят още веднъж удари звънеца.

— Заседанието е закрито! — И влезе със съдиите в съседната стая.

Вяра дигна ръка към челото си, олюля се и падна в ръцете на адвокатата и на Соколова.

— Павел Василич!... Здравей! Заповядай! Заповядай, заповядай!... Седни... вземи столчето!

Борис се бе приповдигнал, просиял и възбуден, и стискаше ръката на Дойчинов.

— Най-последно, дядка! Да видя и аз жив човек!... Не съм още престанал да кашлям, както казва Сатин, а всички ме забравиха...

Дойчинов приближи столчето и сложи на масичката куп вестници. Леглото на Бориса бе в градина, под две вишневи дръвчета с узрял плод. Пъстра сянка падаше върху покривките и по тъмножълтото, влажно лице на момъка. Бръмчаха оси, една кокошка къткаше пиленца, през листака белееше селска къщица. Дребна, преминала вече, но пъргава женица, с живи като Борисовите очи, пристигна откъм къщата, изтри в престилката си мокри ръце и се ръкува с госта. После сложи ръка на челото на момъка.

— Пак си се изпотил, Боре. Не се отвивай така, синко... — И тя поправи завивките.

— Майка ми — каза Борис. — Тя все се страхува да не настина — с усмивка добави той. После продължи: — Кажете, разправете, другарю Дойчинов! Като че векове не съм виждал хора, а то само два месеца, откакто ни пуснаха. Ти си гледай работата, майко. Сега има човек при мене, ние ще си побъбрим.

Жената се отдалечи, кротка, с бързи, ситни крачки. Те останаха сами. Ала разговорът не вървеше. Думите бяха чужди, угасваха наполовина. Няколко обикновени въпроси и отговори — и мълкнаха. Облегнат на две възглавници, Борис гледеше в далечината, дето жълтото корито на реката трептеше в зноя. Дойчинов чувствуваше, че така не бива, но в главата му нямаше ни една мисъл и устните му с мъка се разтваряха. С какво радостно нетърпение бързаше той насам! И сега, пред това страшно, изсмукано от болестта лице, върху което блестяха само черните, по-дълбоки и още по-живи очи, пред тоя глас, сипкав, угаснал, наполовина вече от други свят, той се усещаше потиснат от някаква огромна вина и не можеше да промълви дума. Той палеше цигара след цигара и мълчеше. В един миг очите им се

срещнаха по-дълго. Дойчинов не издържа и наведе глава. В погледа му имаше такава безкрайна нежност, че Борис се усмихна тъжно и кимна:

— Нищо, Павел Василич, нищо!... И така е хубаво... Не бива да ти е мъчно... — Млъкна и добави: — А знаеш ли?... Оня ден получих писмо от Вихрова. Закъсняло, ходило в София, в редакцията, оттам ми го препратили... Как не са го пипнали, не зная... От Париж...

Дойчинов дигна глава:

— Париж?...

— Да, да... Интересни неща, дядка! Пише, че виждал и Людскан. Людскан плетял обуца... А той имал приятелка — датчанка, богата...

Старият човек се навъси:

— Филип е в Москва... Джамбазов в Берлин, в торгпредството... други във Виена... тоя хубостник в Париж... Фи-и! А тук... Чакай! — сепна се изведнъж той. — Та аз не съм ти казал най-важното: вчера съдиха Вяра и другите...

Борис скочи и седна на леглото.

— Разправяй! — хрипливо извика той.

Дойчинов свали цигарата с треперещи ръце, намести възглавниците на болния и с вълнение продължи:

— Трябваше да бъдеш ти там!... Ти, ти сам трябваше да видиш и да слушаш!...

— Разправяй! — повтори момъкът задъхан. — Осъдиха ли ги? Колко?

Дойчинов се запъна, като че гърлото му бе схванато, и сетне бързо издума:

— Смърт... Вяра, Цветана и Войнов — на смърт... Другите — затвор... Различно...

Болният се отпусна на възглавниците, побледнял, с изострено лице. Избърса струите пот, които се стичаха по слепите му очи, и заслуша. Дойчинов разказваше разпокъсано, с възторг и негодувание, прекъсваше, повтаряше, избързваше и едрото му лице пламтеше.

— Смърт!... — тихо повтори Борис и отново се загледа в далечния завой на реката. Долу, но шосето, профуча автомобил и дигна облаци прах.

— Това всъщност се очакваше — поде Дойчинов след дълго мълчание. — Защитникът уверява, че смърт няма да има — досега ни една жена не са екзекутирили... Заменят наказанието им с доживотен

затвор... Но може ли някой да знае сигурно?... — В погледа му отново трепна тревога. — Представяш ли си тия две момичета, увиснали на бесилото?... Представяш ли си какво е сега в душите им: смърт!

Момъкът не отговори. По устните му проигра горчива усмивка. Колко е недосетлив добрият Павел Василич!

— Нали може да се обжалва? — попита той. — Все пак има още шансове...

— Ах, присъдата ще бъде потвърдена — за това и дума да не става! Няма и основания за друг изход. Законът е такъв. Едничкият шанс е замяна на наказанието.

Борис, все така тих, бавно промълви:

— Все пак шансове има!... А за моята присъда, Павел Василич, виж, нито замяна, нито помилване има!...

Старият човек изведнъж се опомни:

— Недей така! Недей така, Борисе! Не говори и не мисли тия глупости... Ще полежиш тук на чист въздух, на почивка, и ще заякнеш...

Борис се закашли сухо, затвори очи и лицето му се сви от болка. Настъпи мълчание. Старата жена безшумно се появи, сложи чаша мляко на масичката и кафе за госта. И пак така безшумно изчезна. Момъкът с отвращение отпи от млякото, обърна се на една страна и лицето му стана съсредоточено и кротко.

— Защо беше всичко това, Павел Василич? — тихо попита той.

— Кое, Борисе? — също тъй напрегнато и тихо отвърна Дойчинов.

— Всичко... нашата вяра, нашата борба... яростта ни... всичко...

Млъкна, все така тих и вдълбочен, оправя падналите на челото си коси и продължи:

— Де са Деян? Янко? Кръстьо?... Стотиците, хилядите други, които не познавах? И ония... — той трепна — сто и шейсет на гарата... и стотиците други още около тях? Защо, защо е всичко това?

Дойчинов мълчеше, навел глава, и смучеше цигарата си.

— Знаеш ли, Павел Василич, колко много неща съм премислил на това легло! И какви чудни, нови, съвсем опаки мисли ми идат понякога!... Оплитат ме цял като в мрежа и не смея да им се противя... Хубаво ми е с тях... Разбираш ли?...

Дойчинов се бе приближил до него и го гледаше с някакво остро, радостно очакване.

— Разбирам, моето момче, разбирам!...

Борис притвори очи и продължи:

— Особено сутрин... Когато слънцето слиза тук по сребърни жици... и въздухът е хладен като изворна вода... Чувай, Павел Василич! — страстно протегна ръце момъкът. — Няма нищо по-хубаво от живота — от живота така, сам по себе си... дори от този мой живот на премазано животно... Защо не знаех аз това по-рано? Защо не го виждат другите... здравите? Всичко друго, дядка, е... измама... сянка... Това кънти понякога в кръвта ми... като вик... като бунт... И тогава съвсем се забърквам... Друго знаех по-рано... зная го всъщност и сега... а иначе усещам... Може би защото съм болен... Може би здрав иначе бих чувствувал... не знам... не знам! — с усилие изохка юношата. — Де е истината, Павел Василич?

— Истината?... — Старият човек помълча. — Не зная и аз, Борисе!... Само едно зная вече: истината не се търси с ум, моето момче, тя е в сърцето. Разбираш ли?... В света има премного ум... сърца липсват!...

Дойчинов се размърда неспокойно на стола, наведе се към него и възбудено продължи:

— На тебе, виж, не се страхувам да го кажа... Другите ще ме осъдят, ще се надсмеят, лошо ще ми се надсмеят. И не от насмешката им се боя, а че не могат ме разбра... Лъжа беше всичко предишно, лъжа, в която пораснах, живях и остарях. Късно проумях това, милий — но сега вече няма никакво връщане, никаква измама, не!...

— Не те разбирам и аз, дядка! Кажи!

— Не, не, ти разбираш, знам!... Аз не съм дошел в тоя свят само за да бъда сит, доволен и да наситя в края на краищата червеи, подобни на мене!... Има нещо по-горно, нещо, за което нямам думи, но което е в сърцето ми — и знам, че то съществува!... — извика с болка Дойчинов. — Не, не, не ме гледай така! Нима не си почувствувал същото и ти?... Животът е създаден чрез обич и обичта е негов смисъл, моето момче, не е ли така? Разбираш ли сега, че ние вече сме свършено други — не зная дали по-добри или по-лоши, но че тая промяна е цяло освобождение...

— Но това... това вече е... религия!... — уплашено прошепна юношата, като се приведе към другия. — Павел Василич, няма ти... ти... — Той не можа да довърши. Страшна бледност изведнъж покри лицето му, клепачите се спуснаха сиво-черни, главата му се люшна и падна на възглавницата.

Дойчинов скочи и се наведе над него. Момъкът мръдна ръка и засъхналите устни промълвиха без глас:

— Нищо... прилоша ми малко...

Дойчинов изтри челото му и повя с вестник, да го освежи. След няколко минути Борис отвори очи.

— Прощавай, другарю Дойчинов, за безпокойството... Ще се опитам да дремна... Повикай, моля ти се, майка ми. И ела... ела пак, когато можеш... Довиждане.

Те не се видяха вече. Два месеца след тая среща Дойчинов пристигна пак в селото, изкачи височинката и спря пред заключената портичка. Дворът беше пуст. Салкъмите до оградата почваха да жълтеят. Едно малко парче креп висеше над вратата. Дойчинов остана замаян, внезапно обезсилен, и слезе бавно на пътя. По шосето се завъртя бърза вихрушка, дигна прах и отмина. Изведнъж нещо смътно, като че забравено, промърда в съзнанието му. Какво имаше?... Той сбърчи вежди. Ах, да! От заранта още той бързаше да дойде и да сподели с Бориса радостната новина: смъртното наказание на двете момичета бе заменено със затвор...

Той спря насред пътя, без мисъл, тъпо загледан в гъстата синева на небето, което зееше с някаква огромна и зловеща пустота. После тръгна отново със своите тежки старчески стъпки, олюлявайки се като пиян, и дълго не можа да намери гробищата, които бяха на няколко крачки от него.

XI

Те се връщат от свиждане — двете заедно, хванати под ръка и мълчаливи. Тъмничарят е на една крачка от тях. Минават през вътрешните дворове, огрени от есенното слънце, и в ушите им звучи глухият и нестроен мълвеж от мъжкото отделение.

Вяра се позапира за минута, уморена. Тя е натежала вече, руменина играе по страните ѝ, очите ѝ са станали по-дълбоки и лъчисти. Тя оглежда като учудена целия този малък каменен град, градинката с късни цветя и бледото небе отгоре. Соколова наново я прихваща, внимателна и нежна, и влизат в отделението. Надзирателката дълго заключва след тях.

Така ще бъде — ден след ден, година след година. Колко?... Бог знае!... Все той тежък дъх на влага, на кухня и на клозет, тоя ужасен тропот на налъми по плочите, дългите монотонни клетви на бабата-отровителка от съседната стая, кратките разходки из двора, когато времето е хубаво.

Цветана носи голяма книжна кесия с плодове, изпратени от града, и отива в коридора да раздаде на другите по нещо. Вяра влиза в тяхната стая и сядна на леглото си. На лицето ѝ свети тиха усмивка. Тука е добре. По-добре от вън. Тяхната стая — стая на „политическите“ — е чистичка, наредена с възглавници и с покривки от къщи. Дори една глинена вазичка с морави димитровчета. През решетестия прозорец се вижда насрещната вътрешна стена и парче синьо небе. В някои дни през прозореца влиза от фурната в съседния двор приятен мирис на току-що опечен хляб. Тогаз става нещо странно: изведнъж всичко наоколо изчезва като продадено в земята, стените се отместят и загубват, и изплуват улици, къщи, един лекарски кабинет, познати лица и гласове, отчетливи и живи, които изпълват пространството и не се махват. Така се продължава ден, два, три. Тя седи на леглото си тихо усмихната, слуша, гледа, разговаря, ходи из тоя нахлул изневидело свят. После равният ход на часовете стъпква като с чизми виденията, те изчезват постепенно и оставят една безутешна,

огнена мъка. Вяра лежи тогава със стиснати устни, а Соколова, облегната на прозореца, гледа навън със своите остри, почти безцветни очи. После полека-лека всичко се възвръща.

Всяка сряда те се приготвят за свижданията. В дългата нечиста стая, разделена с мрежа от тел и пълна с различни хора, те стоят срещу Дойчинов, който никога не пропуска тия срещи. Понякога с него идва и Катя. Тя сега е наемателка на Дойчинов в една от сутеренните стаи и също очаква да стане майка. Носят им неща за ядене, дрехи, цветя. После гостите си отиват зад тежката врата, а те се връщат тук, в стаята, която вече им става мила. Бяха пет в началото: една словослагателка, жена на осъден, и две гимназистки, безгрижни, бърбиви и досадни. Беше тясно, оживено и шумно. Сега бяха останали сами, другите ги изпратиха в провинцията. Стана по-тихо и по-приятно. Всеки тропот, всеки вик, крясък или гръмогласен смях беше като физическа болка. Някъде назад имаше нещо голямо и страшно, беше преминало с трясъци, възторзи, мъка... Като буря бе префучало то и опустоши всичко по пътя си. Сега нищо друго не беше потребно — освен тишина, кротост и тишина...

Соколова се върна, запуши дупката за наблюдение с книга и седна на своето легло. Измъкна из пазвата си смачкана хартийка и се наведе към Вяра, шепнейки:

— Писмо от Людскан...

Бог знае по какви пътища бе вървяло това парче хартия, за да стигне от Париж до затворнишката стая! Момичето държеше с две ръце тънкото листче и със задавен от вълнение шепот четеше: „... и бъдете бодри. Няма дълго да чакате. Ще дойдем пак и тогава — камък няма да остане от старото...“

Соколова стана, накъса хартията, изгори я с кибрит, сетне отново седна на леглото и подпря глава на длан. Очите ѝ пронизваха дебелите стени, зловеща усмивка заигра по тънките стиснати устни.

— Чу ли, Вяра?...

— Какво има?... — От другото легло Вяра отваря очи. Дали е чула?... — Да... да...

Ето — то пак се обажда. Промърдва и като че почуква с малкото си юмруче отвътре. Колко е недоволно, милото!... Сладостни тръпки изпълват цялата ѝ снага. Лицето ѝ се озарява блажено.

— Чу ли?... Те скоро ще дойдат!... — пълзи горещият шепот на Соколова.

— Да... да...

„Ето — пак. Милото, моето!... Потърпи още малко!... Как?... Самичко ли?... Нали си в мама, сладко, не си самичко!... Потърпи! Скоро, скоро ще дойдеш!...“

Тя хваща малката недоплетена дрешка, притиска я до страната си и я целува дълго, страстно, ненаситно.

През една зимна утрин то дойде. Цели няколко часа то се бори и най-после се яви с гърления тържествуващ вик на освобождение. Зад прозорците падаше едър тих сняг и изпълваше с мек блясък малката стая на тъмничната болница.

Изпъната, с кротко, уморено лице, лежеше Вяра, простряла ръце над завивката. Прислужницата избърсваше новороденото, което се гърчеше синьо-червеникаво в ръцете ѝ и пълнеше стаята с крясък. Вяра дигна клепахи и погледът ѝ бавно обиколи непознатата стая.

Пълният нисичък лекар, цял изпотен, приближи до леглото и засмяно се обади:

— Честито, колега!... Юнак, да ви е жив! Я-я — какъв е гласовит!...

Вяра погледна изправения човек, усмихна се, но изведнъж очите ѝ се разшириха страшно. Какво бе това?... Ръцете на човека бяха кървави, бялата престилка — цяла в алени петна, на пода — леген, пълен с кръв!... Господи! Какво бе това?... Нима онзи сън се връщаше отново?... Нима всичко в тоя свят трябва да бъде окървавено?... Тя поиска да крещи, да избяга, опита се да стане, но нещо писна в ушите ѝ, стените се люшнаха и в същия миг потъна в мека, бяла мъгла...

Едва на следната нощ тя дойде на себе си. То беше тук, до нея, и мръщеше личице в плачлива гримаса. Лампата силно светеше в бялата чиста стая. Всичко наоколо спеше. Вяра си припомни вчерашния ден и отново потръпна. Ала постепенно, като вълна, която си отива, тревогата ѝ угасна. Детето проплака. Тя го взе, притисна устицата му до зърното на наедриялата си гръд и замря от блаженство.

„Цок-цок-цок“ — мляскаха устничките и по някакви тънки, неизразимо сладостни нишки нещо се точеше из нея, преливаше в това

топло, крехко като пиленце тяло, оплиташе го и завинаги го свързваше с нея. Тя го обгърна нежно, с две ръце, долепи страна до главицата му и зашепна:

— Смучи! Смучи! Изсмучи ме цяла! По-силно!... Така!... Милото ми!... Глупава бях, че се уплаших... Това беше *моята* кръв, разбираш ли, сладкото ми, *моята*... не чужда!... Аз ти я дадох, аз, аз!... Както млякото, което сучеш — тя е моя... Смучи, мило!... Изсмучи ме цяла!...

Сега дните се търкалят, бързи, кратки, изпълнени от зори до нощта с едно кипнало могъщо чувство на живот. Малкото се преобразява постепенно и непрекъснато и от червеникавото кресливо парче месо приема вече образа на малък човек. Всичко извън него е лишено от всякакъв смисъл, не съществува.

В слънчевите часове за разходка тя сяда в дворчето заедно с едно момиче от съседната стая, което бе удушило любовника си. Като нея то беше родило в затвора. Двете майки разговарят спокойно и надълго, усмихнати от някаква непресъхваща вътрешна радост. Децата гукат в скутите им на своя неразбираем език. Баба Кита, отровителката, се пощи на слънце до стената и мърмори. Двете проститутки, осъдени за кражба, прекъсват разходката си, спират стеснени малко настрана и гледат децата с големи, замъглени очи.

Веднъж те стояха със Соколова вътре, до разтворения прозорец. Беше привечер. Жълти петна от заника гаснеха по стените. Като далечен шум на река долиташе мълвата на града. Детето спеше. Неочаквано, наблизно някъде, зад оградата затрещяха изстрели. Жените трепнаха, безпокойна сянка мина по лицето на Вяра. Ноздрите на Соколова замърдаха, погледът се наежи, съсредоточен и зъл. Вън скоро утихна. Соколова хвана Вяра за лакътя и сдържано, но твърдо попита:

— Ти не си вече с нас, нали, Вяра?...

Тишината стана още по-напрегната. Чуваше се само бързото дишане на момичето. Вяра се обърна към нея и поклати замислено глава:

— Не, Цвето... не съм. Отдавна не съм... За всекиго идва тоя час...

— Какъв час? — остро я пресече Соколова.

— Когато нещата се откриват напълно... и свършено е с всичко... с всичко предишно, което ти се е струвало по-рано истина, а сега... сега е чуждо като чужда дреха...

Момичето мълчеше намръщено и враждебно.

— Може би един ден и ти ще усетиш това — продължаваше Вяра, загледана вън. — А може да останеш със своята вяра, не зная. Знам само, че аз разбрах с цялото си съзнание, с последната частица на тялото си моята грешка. Разбираш ли — моята! Може за тебе, за вас, другите, онова, предишното, да е истината. Но моята истина е вече друга. Животът не е... не е човекоядство, момиче — тя сви плещи с вътрешна болка, — животът е само жертва... жертва за другите! Разбираш ли?... Всичко друго унижава, мърси, убива живота!...

Соколова изкриви устни многозначително, помълча и рече:

— А Деян?... И той ли измърси живота?...

Вяра дълбоко пое дъх, сложи ръка върху рамото ѝ и с мек укор отвърна:

— Искаш да ме нараниш ли?... Защо ставаш лоша?... Деян вярваше във вашата истина, както вярвах и аз. Но той изкупи всяка вина...

Детето замърда и проплака. Двете жени веднага се наведоха над леглото. Вяра взе разплаканото дете, притисна го до гърди и почна да се разхожда и да го люлее в ръце. Скоро то се успокои и дори се разсмя. Вяра приближи с него до Соколова.

— Тоя, тоя, видиш ли го — с лъчиста усмивка продължи сега тя, — той избистри душата ми! Той ще порасне, момчето ми! Ще стане голям, голям мъж — говореше тя, надвесена над малкото засмяно личице, — умен, добър, по-умен и по-добър от нас! Нали, нали, мъничкото ми?... И тия ръчички — тя залепи устни в шепичките на детето, — тия чисти ръчички няма да се изцапат с кръв, няма, няма!...

В един априлски ден на следната година в стаята за свиждане имаше по-голямо оживление. От едната страна на оградата бяха Дойчинов и Катя, от другата — Вяра с малкия и Соколова.

Дойчинов, повече остарял и попрегърбен, беше като никога пъргав и бодър. Надупченото му едро лице грееше от радост. Той

правеше фокуси с пръсти пред носа на детето, подсмърчаше, викаше му „Ах, ти, разбойник!“ и цял се тресеше от смях.

Вяра държеше в ръце сина си, усмихната и разплакана.

— Така-а!... Кажы сега на мама да не плаче, чичовото! Хайде, целуни я, ха още веднъж, и още!... Кажы, че ти си пак нейно момче... Мама не бива да плаче! Кажы!

Дойчинов сложи ръка върху ръцете на Вяра.

— Трябва да се радваш, Верке! Хайде малко кураж! Пък има още време, днес няма да го вземем. Ще остане още две-три седмици, докато нагласим всичко, че тогава. Я, моето момче, виж тука леля Катя — и тя има такова мъничко момченце като тебе, искаш ли да си играете заедно?... Ха иди при леля Катя, мило!

Детето, свикнало с хора, протегна ръка и отиде в Катя.

— Твоят син трябва да излезе в света, Верке, стига му година и няколко месеца в тъмницата!... Хе-хе-хе! Гражданино! — бутна той детето по бузката и му се изплези. — А след няколко дни той ще има и име — законно, честно име... Ех, не толкова хубаво като бащиното му, но все пак... Деян Дойчинов!... Как ти се струва, Верке? Върви, а?... Утре отивам в съда да уредя формалностите по осиновяването. А сега дай ръчичка на чичо, моето момче! Кажы довиждане! Ха така!

Дойчинов, развълнуван, потупа Вяра по рамото.

— А когато той дойде при мене, двама с него ще ти идваме на гости! И после ще те чакаме, всеки ден ще те чакаме да дойдеш и ти при нас — при него, при Катя и при мене...

Вратата се затръшва зад гостите. Вяра върви с детето в ръце през двора. Слънцето залязва. Тя гледа побледнялото небе и мисли: „Още един ден си отива. Какво ли носи утрешният?..."“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.